

**SZÉCHENYI ISTVÁN EGYETEM
APÁCZAI CSERE JÁNOS KAR**

Szociális Tanulmányok és Szociológia Tanszék

**Kirekesztődés egy diák szemén keresztül, avagy a
másság és bántalmazás megítélése, lehetséges okok és
jövőkép**

Konzulens:

Dr. Nárai Márta
egyetemi docens, szakvezető

Készítette:

Veress Lili
Szociológia BA
Nappali tagozat

GYŐR
2022

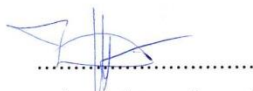
Adatlap szakdolgozat/diplomamunka feladat engedélyezéséhez

Hallgató neve:	Veress Lili
Neptun kód:	V9D27M
Lakcím:	9181, Kimle, Béke utca 23.
Telefon:	+36307237104
E-mail:	veresslili70.vl@gmail.com
Szak:	Szociológia
Tagozat: (nappali/levelező)	Nappali
Témaválasztás időpontja (év, hó, nap):	2021. január 25.
A szakdolgozat munka címe:	A társadalmi kirekesztés-kirekesztődés útjai
Belső konzulens neve:	Dr. Nárai Márta

Győr, 2021. év január hó 25. nap

belső konzulens aláírása

szakvezető-tanszékvezető aláírása

KONZULTÁCIÓS LAP SZAKDOLGOZAT/DIPLOMAMUNKA FELADATHOZ

Szakedolgozat/Diplomadolgozat címe	Kirekesztődés egy diák szemén keresztül, avagy a másság és bántalmazás megítélése, lehetséges okok és jövőkép	
Szakedolgozat/Diplomadolgozat készítésének éve	2022	
Jelölt neve	Veress Lili	
Jelölt Neptun kódja	V9D27M	
Tagozat (nappali/levelező)	Nappali	
Szak	Szociológia	
Szakirány/Specializáció/VMT	-	
Belső konzulens	Neve:	Dr. Nárai Márta
	Beosztása:	egyetemi docens, szakvezető
Külső konzulens	Neve:	-
	Beosztása:	-
	Munkahelye:	-
	Munkahely címe:	-

Dátum	Tevékenység	Aláírás
2021. 01.18.	Témaválasztás, kapcsolatfelvétel	<i>Dr. Nárai Márta</i>
2021.10.21	Témazűkítés – Szakedolgozati terv elkészítése	<i>Dr. Nárai Márta</i>
2021.12.17.	Szakirodalomgyűjtés, bibliográfia összeállítása, szakirodalomfeldolgozás	<i>Dr. Nárai Márta</i>
2022.01.25	Elméleti részek első verziójának elkészítése	<i>Dr. Nárai Márta</i>
2022.02.25.	Saját kutatás megtervezése, interjúvázlatok elkészítése	<i>Dr. Nárai Márta</i>
2022. 03.01	Mélyinterjúk felvételének folytatása	<i>Dr. Nárai Márta</i>
2022.03.15.	Ifjúságkutatás 2020 adatbázis releváns adatainak kiválasztása, elemzése	<i>Dr. Nárai Márta</i>
2022.04.15	Kutatási adatok feldolgozása, elemzése	<i>Dr. Nárai Márta</i>
2022.04.27.	Szakedolgozat összeállítása	<i>Dr. Nárai Márta</i>
2022.05.20.	Szakedolgozat véglegesítése	<i>Dr. Nárai Márta</i>

A diplomamunkát ellenőriztem, beadható, nem adható be:

_____ dátum _____ külső konzulens

A diplomamunka **bírálatra bocsátható**, nem bocsátható:

Győr, 2022. május 23. _____ dátum *Dr. Nárai Márta* belső konzulens

HALLGATÓI NYILATKOZAT

Alulírott Veress Róli, VADATM
..... a Széchenyi István Egyetem hallgatójaként kijelentem, hogy az
általam készített
Kirchhoff-tétel egy másik szemléltetésétől, annak a módját és pontatlanságát
lehetőleg olyan is pontosan című szakdolgozatom / diplomamunkám
digitális adatállomány, amelyet a <http://lib.sze.hu> oldalra feltöltök mindenben megegyezik a
nyomtatott formában benyújtott dolgozatommal.

Dátum: 2022.05.19.

..... Veress Róli
hallgató aláírása

PLÁGIUM NYILATKOZAT

Alulírott Verecz Rili (NEPTUN kód: V9D2FM)

sociológia
szakos hallgató kijelentem, hogy jelen,
Kivételmentés egy diák szeméni bevezetési anyag
a munka és bántalmazás megítélésére, lehetőségei, okai és jövőképe

című szakdolgozat/diplomamunka kidolgozása a saját munkám, abban csak a megjelölt forrásokat és a megjelölt mértékben használtam fel, az idézés szabályainak megfelelően, a hivatkozások pontos megjelölésével.

Dátum: 2022. 05. 19.

Verecz Rili
hallgató aláírása

TARTALOMJEGYZÉK

BEVEZETŐ GONDOLATOK	1
1. A szakirodalom feldolgozása	4
1.1 A gyermekbántalmazás általános megítélése	4
1.2 A család és funkciói.....	5
1.3 A szülő, mint lehetséges faktor	8
1.4 A pedagógus, mint lehetséges faktor	10
1.5 Az iskolán belüli bántalmazás és kirekesztődés	14
2. Kutatás	18
2.1 A kutatás célja, módszerei és a hipotézis megfogalmazása	18
2.2 Adatbázis böngészés és elemzés a magyar fiatalság körében	19
2.2.1 Régiós adatok megoszlása	19
2.2.2 A család gazdasági, összetételi és szociális háttere	25
2.2.3 A lehetőségek és a jövőkép alakulása	31
2.2.4 Fennmaradó kérdések és javaslatok	33
2.3 Kvalitatív adatgyűjtés – a mélyinterjú felmérés feldolgozása	33
2.3.1 Résztevőkkel készített mélyinterjúk (10 fő)	33
2.3.2 Szakemberekkel készített mélyinterjúk (4 fő)	38
ÖSSZEGZÉS ÉS ÉRTEKEZÉS	42
IRODALOMJEGYZÉK	48
MELLÉKLETEK	
ÁBRA- ÉS TÁBLÁZATJEGYZÉK	

BEVEZETŐ GONDOLATOK

„Egy sérelem mindaddig láthatatlan marad, míg senki sem emlékszik rá, míg senki sem beszél róla nyilvánosan. A külső szemlélő számára az áldozat nem áldozat, az elkövető nem elkövető, tehát mindkét felet félreismeri, mert egyikük szenvedése, illetve a másik erőszakos tette számára láthatatlan marad. Kétszeresen is igazságtalanság történik tehát: egyszer akkor, amikor a bántalmazás megesik, másodszor pedig akkor, amikor nem vesznek róla tudomást.” (Volf, 2016:37)

A dolgozatom témáját nem is fogalmazhattam volna meg szebben, mint maga Miroslav Volf az „Emlékeink Gyógyulása” című kötetében. Mivel munkám a kirekesztés, idegenség és másság kulcsfogalmaival jellemezhető, úgy éreztem, egy olyan témát kell választanom, amely örökérvényű, egyúttal mégis sok esetben kezeletlen problémát jelent napjainkban is. Kirekesztődni, elzárva érezni magunk a többiekől nem egyszerűen kezelhető. Sem a környezetünk, a társadalom, sem a szeretteink, ellenlábasaink, de leginkább a saját magunk szempontjából nézve sem. Egy fölösleges energia befektetés, amely akár örökre rányomhatja bélyegét arra, miként és hogyan akarunk élni. Főként, ha ez a felnőttek világában is tapasztalható feszültség már a gyakran idősebb társaik viselkedését elleső fiatalok mindennapjaiban is meghatározóvá válik.

Véleményem szerint az iskolákban zajló alá és fölé rendelő, megfélemlítő és kirekesztő magatartásforma a gyerekek közt nem egy új keletű tény. Ezzel szemben viszont egy, a napjainkban gyakran beszédtemát képező probléma és tragikus végkifejletek okozója. Ami különbséget jelent, az elmúlt évek során a mérséklésére fordított idő és a bevezetett intézkedések az oktatási rendszer, állam irányából, mint például a szociális munkások, iskolapszichológusok bevonásának kötelező jellege az intézmények életébe vagy akár a még mindig újdonságnak számító iskolarendőrség. A probléma ezzel, hogy hiába mindez egy olyan esetben, ahol az iskolák nem képesek sem a tanárok érzékenyítésével, sem a biztonsági intézkedések szigorításával, a gátló körülmények fokozásával leredukálni a konfliktusok gyakoriságát. Ilyenkor felmerülhet a kérdés: Mi okozza ezt a látszólagos hiábavalóságot? Milyen mögöttes okok állhatnak mindez mögött, egyáltalán léteznek hajlamosító tényezők, amelyek miatt valaki áldozat szerepbe kerül? A gyermek tehet róla, hogy agresszív társaival szemben, vagy köze van ennek a családi háttérhez, a tanítók hozzáállásához és alkalmasságához? A fiatalok mit

akarnak bizonyítani viselkedésükkel? Lehetséges ok, hogy maga az elszenvedő jogosan rekesztődik ki, vagy ez egy olyan folyamat, ami akarata ellenére éri? Hagynak maguk után maradandó károsodást a negatív tapasztalatok a felekben, továbbviszik felnőttkorukba az elsajátított viselkedési módokat, esetleg traumát az érintettek? Legfőképpen pedig, léteznek lehetséges módszerek arra, hogy ha nem is kiküszöbölni, de mérsékelni lehessen az adott jelenséget?

A kutatásom során mindenképp szerettem volna figyelembe venni ezeket a külső befolyásoló erőket, azonban a probléma középpontjába elsődlegesen a családot és annak működését helyeztem, azt is a toxikus vagy mérgező szülők elnyomására vetítve.

A vizsgálódás eredményeit mindenképpen egy kvalitatív és egy kvantitatív kutatási módszer alkalmazásával szerettem volna elérni. Ez kisebb-nagyobb változtatások árán, de sikeresnek bizonyult. Eredetileg három tulajdonságaiban különböző iskolaintézmény jelentette volna az információforrást, azonban elérhetővé vált számomra a Magyar Ifjúságkutatás 2020-as felmérésének adatbázisa, melyben a vizsgált témával kapcsolatban is találtam adatokat. A biztosabb eredmények mellett így egy reprezentatív kutatást vehettem alapul. Hogy miért érdekes az ez évi összefoglaló? Mert egyúttal a jelenlegi vírushelyzetre is vonatkoztatható, másrészt a témám szempontjából hasznos bántalmazással, kirekesztéssel és a cyberbullying fogalmával kapcsolatban is új kérdéseket tartalmaz, melyek a korábbi 2016-os kutatás során még nem szerepeltek.

A kutatásom másik részét, a lehetséges szakirodalmak és cikkek megismerése és feldolgozása mellett, tanítókkal, iskolapszichológusokkal és szociális munkásokkal (iskolai szociális segítőkkal) készített mélyinterjúk jelentették. Egyrészt kontraszttal, másrészt megerősítéssel szolgált, egy felnőtt és egy gyermek meglátásai összevetésénél. Egyúttal ők az iskolai élet azon résztvevői, akik napi szinten kapcsolatban állnak diákjaikkal, kollégáikkal, az intézménnyel és érzékelik az ott bekövetkező változásokat, történéseket, azok hatását a környezetükre. Ez pedig a felmerülő problémák és a lehetséges megoldások szempontjából is remek kezdőpontként szolgált.

A téma, úgy gondolom, amennyiben kiforrja magát, egyúttal szolgál majd tanúbizonysággként azon gyerekek és tinédzserek számára, akik érintettjei az iskolák meglehetősen zárt környezetében zajló ellenségeskedéseknek, megkülönböztetéseknek, másrészt a régi önmagának is szeretnék bizonyítani, aki nem tudta, hogyan kezelhetne egy helyzetet, amiről lehetségesen nem is csak ő maga tehetett. Nem szeretnék áldozatokként és bántalmazóként tekinteni egyik félre sem, ezek csak meghatározások. Mindkét oldal legmélyére akarok látni. Minden tapasztalatom a háttérbe kívánom

szorítani, hogy azok szava érvényesülhessen, akik a modern világ lehetőségei között váltak érintetté, akár közvetett, akár közvetlen módon, akár aktív, akár passzív résztvevőként. Emellett olyan okok feltárása volt a célom, amelyek összefogó képet alkothatnak arról, hogy a család és az iskolai környezet miként segítheti, valamint akadályozhatja az ilyen jellegű konfliktusok létrejöttét.

1. A SZAKIRODALOM FELDOLGOZÁSA

1.1. A gyermekbántalmazás általános megítélése

Már a 19. században is fontos kérdésnek számított a gyermekek testi fenyítésének jogossága. A bántalmazás sokáig a nevelés eszközének számított. Egyúttal a tekintélyt és felsőbbrendűséget fejezte ki a gyermek felé, másrészt a félelem megerősítését váltotta ki a fiatal egyénekben, ezzel egy normálisként definiált gyermek-szülő viszonyt feltételezve a korábbi felfogások szerint. Ma már tisztában vagyunk vele, legalább is szeretnénk hinni, hogy az átlag polgári köztudatban él az a szabály, amely a gyermeket nem feltétlenül tulajdonként kezeli, mint ahogy azt még a 20. században általánosnak tekintették. Az ENSZ Gyermekek Jogairól szóló Egyezmény létrejöttével 1989. november 20-án ez törvényileg is mérvadóvá kellett, hogy váljon. A rendeletet az 1991. évi LXIV. törvény hirdette ki Magyarország esetében (UNICEF, 2012). Az Egyezmény kulcspontja volt, hogy a gyerekek erőszak elleni védelmét megerősítse, az érintett államoknak pedig kötelességévé tegye a feltételek érvényesülésének biztosítását. Egy másik jelentősebb kezdeményezés az Európa Tanács Parlamenti közgyűlésének 1666/2004-es 1-es számú ajánlása által próbált a gyermekek ellen alkalmazott testi fenyítésnek gátat szabni Európa-szerte (Európa Tanács Információs és Dokumentációs központ, 2007). Napjainkban világszerte 64 országban tiltja törvény a gyermekek ellen elkövetett testi fenyítést, azonban 31 országban még mindig alkalmazzák az erőszakos módszereket.

1. ábra: A gyermekek testi fenyítését betiltott országok

Forrás: Global Partnership to End Violence Against Children, Wikipedia

Bár az idő előrehaladtával fokozatosan mérséklődött a fizikai fenyítéssel élő szülők száma Magyarországon is, ez főként a gyermekvédelmi jogszabályok kiszélesedésének köszönhető, ugyanis Magyarországon 1997 óta tiltott a gyermekek bármilyen nemű bántalmazása. Sajnos a tradicionálisnak tekinthető nevelési elveknek a szülőkre gyakorolt hatása nehezen merül feledésbe és megfigyelhetően csak évek múltán konvertálódik át a nevelés enyhébb formáiba. Bár a lehetőségek nagy részét a kompromisszumkészség hívatott serkenteni, a nem megfelelően használt módszerek könnyedén verbális, majd fizikai erőszakká válhatnak (Tóth, 1999).

1.2. A család és funkciói

Hogy mi is az a család? Általános értelemben nemtől, vérségi, rokonsági kapcsolattól, származástól, fajtól, gyermekek és házasság lététől függetlenül bárki képezheti egy család rendszerének részét. Szociológiai értelemben egy olyan együtt élő kiscsoportról beszélünk, amelynek tagjait vagy házassági, élettársi, vagy leszármazás, más néven vérségi kapcsolat, esetleg olyan jogi kivétel, mint az örökbefogadás jogi lehetősége köti össze (Andorka, 2006). Jogilag azonban ez nem pontosan így létezik a köztudatban. Magyarország Alaptörvénye (2020) a házasságon alapuló családokat és

azoknak jogait védi, képviseli. Emellett kiemeli, hogy az apa csakis férfi, míg az anya csakis nő lehet. Ez a korábbi 2012-es változatban még nem szerepelt (Magyarország Alaptörvénye, 2012).

A témát illetően azonban nem ez jelenti a legmértékadóbb kulcspontokat, a családot, mint funkcionáló vagy működésre képtelen egységet kell nézni egy gyermek szemszögéből. Ugyanis nem feltétlen tulajdonsága, hogy konfliktusoktól mentes közeg legyen. Maga a család egyúttal felel azért, hogy tagjai a szocializáció egy módjával ismerkedjenek, másrészt érzelmi stabilitást nyújt, ezzel meghatározva a későbbiekben a gyermekek magukhoz és a külvilághoz való viszonyulását. Az, hogy mit visznek magukkal a későbbiekben és szüleik hovatartozása révén, milyen esélyekkel számolhatnak az életben, mind-mind következménye lehet a család működésének. A család funkciói közé tartozik a reprodukciós, pszichoszociális, irányító és ellenőrző funkció, érzelmi, szocializációs, szellemi-kulturális és gondozó-ellátó funkció. A reprodukcióval nem csak újratermelődést biztosítanak a családok az adott társadalmak számára, de egyúttal az adott közeg életében is kialakítanak egy újabb érzelmi tulajdonságot szülők közt, illetve gyermek és szülő kapcsolatában, ahogy persze a tágabb családdal való viszonyban is változásokat idéznek elő. A gondozó-ellátó funkció kihat a gyermekek és idősek, az adott családon belül élő beteg, fogyatékkal élő vagy gondozásra szoruló tagokhoz való hozzáállásra, segítségre és vigyázásra. Ez a mentális és fizikai törődésre is kiterjed. A pszichoszociális funkció révén megteremthető a megfelelő mentális közeg. Ezen belül a kölcsönös biztonságérzet és az érzelmi háttér is megalapozható. Az irányító és ellenőrző, szocializációs funkció a gyermekek esetében hatalmas jelentőséggel bír, ugyanis a szülők nevelése, mintaadása révén sajátíthatók el a normák és az alapvető viselkedési szabályok, amelyek a gyerekeket majd a társadalomba vezetik be. A közeg irányt biztosít a különböző társadalmi egységek közt való mozgáshoz, kapcsolatokhoz segít hozzá, illetve a társadalomban reprezentált szerepekbe enged betekintést nyerni. Az érzelmi és emocionális funkció adja azt az érzelmi egyensúlyt megeremtő erőt, ami egyfajta intim közeggé teszi ezt a kis egységet, védelmet és támaszt biztosít. A szellemi-kulturális funkciók révén az értékek, hagyományok és a felénk áramló információtömegek értelmezhetővé válnak, az egységes és egyben az egyénszintű gondolkodásmódot is meghatározzák (Komlós, 1995).

Susan Forward Méregző szülők című könyvében megerősítést találtam arra, miért szükséges elsődlegesen a családi közegben kutakodni, amennyiben arra vagyunk

kíváncsiak, lehetségesen mi sodorhat az iskolán belüli bántalmazás és kirekesztődés felé, és ezáltal milyen jövőkép elé nézhet az érintett illető (Forward, 2000). A gyermekek életének egyik legfontosabb, elsődleges szocializációs közege a családi szféra. A családi színtér az első, amelyben kapcsolatokat teremtünk és egyben az, ami majd a későbbiekben is meghatározza nézeteinket a szignifikáns másoknak nevezett személyek révén, akiket George Herbert Mead helyezett köztudatba, legyenek azok a tapasztalatainkból származó negatívumok vagy pozitív emlékek (Andorka, 2006). Az amerikai filozófus, szociológus és pszichológus munkássága nyomán részletesebb betekintést is nyerhetünk az emberek között húzódó kapcsolati rendszerek világába, így a témához szorosan kapcsolódó társadalmi szerepek elméletébe is. A társadalmi szerep viselkedési mintákból, jogokból és kötelezettségekből tevődik össze. Mead a szimbolikus interakcionizmus irányzatán belül egy olyan kapcsolatteremtő funkciót emelt ki, mely más emberektől kapott visszajelzéseken keresztül feltételezi a tanulás stratégiáját, azt hogy milyen szerepet várnak el tőlünk. Akaratlanul is egy olyan kezdetleges szabály és normarendszer kialakító erőt képez bennünk, amely a teljes világszemléletünket megalapozza, hogy későbbi életünk során a különböző csoportokban, közegekben eredményesen érvényesülhessünk, a társadalmunk és kultúránk teljes értékű tagjaivá és képviselőivé válhassunk. Segít elsajátítani az alapnak tekinthető szabályrendszereket és megérteni a körülöttünk zajló történéseket. Ami véleményem szerint már más kérdés, hogy mennyi és milyen kaliberű emberekkel osztozik egy háztartáson az adott gyermek, legfőképpen pedig, hogy milyen körülmények közt valósul meg ez az együttélés. Nem hanyagolhatjuk el, hogy a legerősebb érzelmi kapcsolaton nyugvó kötelékeink ebben a korai időszakban a szignifikáns másokkal valósulnak meg. Egyfajta mintaátvételt és követést idéznek elő gyermek és felnőtt között. A korai viselkedésmódunk, a véleményünk, főként a szülők, testvérek és hozzátartozók kendőzetlen és gátlástalan másaként írható le. Lényegében tehát, amit továbbviszünk, nem feltétlenül a saját személyiségünk jegyeit hordozza, de idővel arra is kifejtheti hatását. Ebből is adódnak nagyobb részt a másodlagos közegben tapasztalható személyközi konfliktusok, nem mellesleg a gyermek érzelmi és szellemi világát érintő belső konfliktusok is.

1.3. A szülő, mint lehetséges faktor

„Nagyon kevés segítségük van a szülőknek. Nagyon sokszor nem rosszaságból bántják a gyerekeiket, hanem azért, mert fáradtak, mert őket is megalázták a munkahelyen (...), és nincs meg az idő, nincs meg a türelem, nincs meg a tér, nincs meg az odafigyelés se magával szemben, hogy ő jól legyen.”(Gyurkó, 2020:37. perc)

Ha őszinték akarunk lenni, és ezt mind Gyurkó Szilvia D. Tóth Krisztina „Elviszlek magammal” című műsorában szóvá tette, mind pedig a „Mérgező szülők” című könyv írója is megfogalmazta, valóban nem léteznek tökéletes szülők (Forward, 2000). Ezzel együtt sérthetetlen és teljes egészében tökéletes emberek sem. Minden gyermekkel rendelkező nő vagy férfi elérkezik ahhoz a ponthoz legalább egyszer az életben, hogy meghasonuljon magával szemben, vajon a tettei vagy szavai jogosak voltak-e gyermekeikkel szemben, ha fájdalmat okoztak ezzel nekik. Valójában nem várható el egyiküktől sem, hogy minden idejüket csemetéiknek szentelhessék, és a mai felgyorsult világban, ahol a stressz- és rizikófaktorok hétköznapiak számítanak, olykor-olykor elkerülhetetlen, hogy elveszítsék a türelmüket, kikiabálják magukból a feszültséget, gyakran ezzel tényleg a gyermekre vetítve saját kétségbeesésüket és tehetetlenségüket. De amitől ők jogosan nevezhetik magukat pozitív mintaképnek, szülőnek az az, hogy felismerik magukban azokat a hiányosságokat, melyek egy ilyen jellegű konfliktushoz vezették őket, majd pedig arra ösztönzi őket, hogy alternatívákat, megoldásokat találjanak ezen hiányosságok mérséklésére vagy megszüntetésére, mindezt a család kiegyensúlyozottá tétele érdekében. A gyermekek képesek túltenni magukat az alkalmankénti összezörrenések nehézségein, amennyiben a közeg, amit teremtettek számukra, lehetőséget nyújt a szeretet és a megértés elmélyítésére, kifejezésére, biztonságérzetet közvetít feléjük. Ha ez nem történik meg, komoly érzelmi károsodással, traumával és önértékelési, önbizalmi gondokkal keserítheti meg a gyerek életét, akár felnőttkorig elhúzódóan vagy még azt követően is.

Az válhat alkalmatlanná vagy egyenesen mérgező természetűvé gyermekei életében, aki a hibáit nem képes tudatosítani magában, aki eltekint ezek felett és folyamatos ismétlődéssel halmozza a negatívumokat családjában, akár énközpontúsága miatt vagy felsőbbrendűség tudata, érzérsége okán, ahelyett, hogy a fejlődésüknek lehetőségét nyújtana és közös érdekeiket, a gyermek érdekét tartaná szem előtt. Hogy mi lehet a szülők bántalmazási folyamatának fő oka? Ez sok esetben

ugyanabból az egyszerű tényből következik, hogy a szülő döntésképtelensége és tehetetlensége okán azokhoz a helytelenül jónak feltételezett gyermeknevelési módszerekhez folyamodik, amiket maga is szüleitől sajátított el, rosszabb esetben az adott társadalom sugallta felé megoldásként vagy csupán a feszültségét vezette le gyermekén. Lehetségesen pozitív hatást feltételeznek mögötte, míg ezzel szemben egy gyermek szemszögéből nézve akár egy örök bizalmi törést is okozhatnak.

Véleményem szerint a családon belüli gyermekbántalmazás és a testi fenyegetés közt létezik egy erős határoló erő még így is, és szerintem egyenesen elvetendő mindkét mód. A fenyegetés, amennyiben nem jár a szülő bármelyik fele számára bizonytalansággal és lelkiismeret furdalással, csupán egy lelketlen és csupán a felnőtt fél agressziójából táplálkozó beteg elméről árulkodik. Mi következik abból, amikor a szülő tudatosan ellehetetleníti gyermeke esélyeit? Elsődlegesen szükséges elkülönítenünk a fizikai módon és a verbális úton végbemenő bántalmazást jelentésüket és módjukat illetően. A verbális bántalmazás mondhatni a fizikai előfutára is lehet. Ennek ellenére nem feltétlen függenek a másik meglététől. A verbális bántalmazás célja a kontroll megszerzése egy másik fél felett, befolyásolás, gyakran a lelkiismeret furdalás keltése és a másik értékeinek leépítése a saját érdekek kielégítése érdekében. A háttérben azonban gyakran az agresszor kisebbségi érzetének kompenzálására helyeződik a hangsúly. Hogy miben különbözik, mégis szorosan összefügg a fizikai bántalmazással a verbális (Szántó, 2019)? Bár nincsenek láthatóan bizonyítható testi jelei, az érintett hasonló fájdalmat él át, a lelki és szellemi világa sérül meg. Hosszútávon nem csak a mentális, de a testi egészséget is alááshatja, ezzel folyamatos kisebbségi komplexusérzetet, önbizalomhiányt és stresszt előidézve, számára bizonytalan szituációkban arra készteti az érintettet, hogy elveszítse kockázatvállalási képességét, hárítson vagy kerülési stratégiát alkalmazzon. Az ezzel járó folytonos stressz pedig gyakran valamilyen tevékenységben vezetődik le, sok esetben szenvedélybetegséghez, súlyos testi betegségekhez, alvászavarhoz, közérzeti problémákhoz és pánikrohamokhoz vezet (Szántó, 2019).

A fő módszerek a verbális bántalmazáson belül az ítélkezés, degradálás vagy leépítés, sértegetés, megkérdőjelezés, hibáztatás, látszólagos jóindulat, viccnek álcázott sértés, szülői átok, megszégyenítés, összehasonlítás, a beszélgetés terhelése, düh kifejezése, ellentmondás és ellenkezés (Szántó, 2019). Hogy lehet-e tenni ellene valamit? Elsődleges dolga az érintetteknek felismerni és tudatosítani, hogy verbális erőszakról és érzelmi alapú visszaélésről van szó. Másodlagosan pedig semleges

hozzáállással, amin belül az elfogadás megvalósul, de mégsem az egyetértést feltételezzük, a bántalmazó felé irányított figyelemmel, érzelmek kifejezésével, azok aktív visszatükrözésével, önképviseléssel, kérdés megfogalmazásával és a végleges határok meghúzásával érhetünk el előrelépést. Sokszorosan elkövetett hibának számít, amennyiben támadásra visszatámadással felel az illető, hiszen ilyenkor a konfliktus elmélyíti az eddig is feszült hangulatot. A magyarázkodás iránt közömbös agresszióval élő fél arra fog törekedni, hogy a saját szavát érvényesítse, ehhez pedig nem ritkán a bántalmazást elszenvedő legsérülékenyebb pontjait fogja felhasználni.

Susan Forward „Méregző szülők”(2000) című könyvében a toxikus szülők lehetséges típusait határozta meg, véleményét pedig családon belüli fizikai vagy mentális sebeket szenvedett emberek megkérdezésével támasztotta alá, a beszélgetések által pedig következményeket vont le. Az általa megkülönböztetett szülői kategóriák között foglalnak helyet az istenszerű, alkalmatlan, irányító, szenvedélybetegséggel élő, rivalizáló vagy maximalista, a fizikai és verbális erőszakot gyakorló szülők, ezen belül pedig talán a gyermek számára a legnagyobb áruháznak nevezhető tettet képviselő szülők, a szexuális erőszakot elkövetők. Ami ebben az egészben a legérdekesebb, hogy bár rengeteg fajta alapján különíthetünk el rossz szülői mintákat és szintűgy ez a helyzet a megküzdési stratégiákkal, a gyermekekben, vagy már felnőtt énjükben, erős hasonlóságok láthatóak a helytelen vagy egyenesen rossz bánásmód következményeként. Minden esetben megjelenik az önbecsülési probléma, a folyamatos büntudat, jelentéktelenség érzet, és még ha ez nem is látható külső szemlélőként, mert az egyén tudatosan igyekszik másokat túlzott önbizalmáról meggyőzni, a háttérben valójában ugyanúgy ez az önértékelési probléma és az azzal járó kétségek húzódnak, amik miatt az érintett környezetétől várja a visszajelzést. Más részről az önsanyargatás, a megfeleléskényszer vagy túlzott nemtörődömség, a kapcsolatokban jelentkező kételyek és nehézségek, a bizalmatlanság is jelentős hatással bírnak az érintett jövőjére nézve (Forward, 2000).

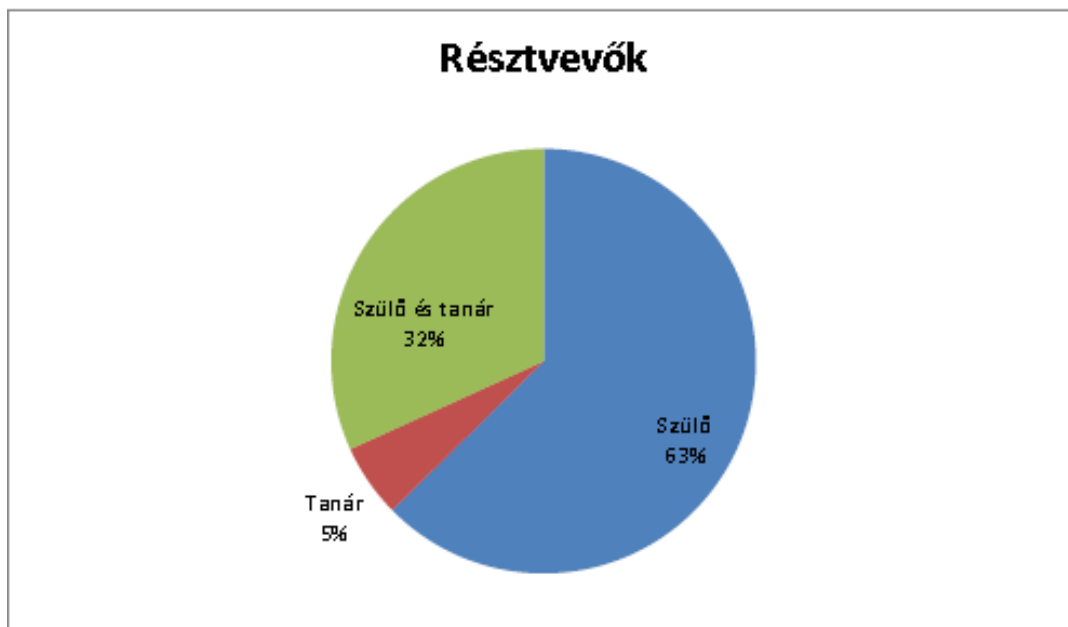
1.4. A pedagógus, mint lehetséges faktor

A szocializációs folyamatok második színterében az iskolák és az ottani pedagógusok iskolatársak gyakorolják a gyermekekre befolyásoló hatásukat. Ezekhez viszont még hozzá is adódik az a tapasztalat és magatartás, amit a gyermekek a

szüleiktől, idősebb testvéreiktől, rokonaiktól és példaképeiktől vettek át. Ezáltal a lehetségesen mérgező közeg okozta behatások is végigkísérik majd az érintetteket, lehetőség szerint újabb konfliktusokat előtermelve ezzel.

Egy, már korábban készült, 2012-es anonim kutatás szerint, ami a Varázsbetű folyóirat által kiadott kérdések nyilvánossá tételével kezdődött, érdekes eredmény született az iskolán belüli fenytéshez való hozzáállással kapcsolatban (Varázsbetű, 2012). A Varázsbetű Hírlevél olvasói közül a 2012. március 12-18 között megválaszolandó kérdéseinek köszönhetően összesen 1100-an reagáltak arra, hogy viszonyulnak az iskolán belüli fenytés meglétéhez. Ezen belül is, hogy elfogadhatónak vagy egyenesen elvetendőnek tekintik-e a módszereket. A válaszadók 5%-a a pedagógusok, 63%-a pedig a szülők soraiból került ki, míg egyharmaduk mindkét kategóriába beletartozott, saját gyermekkel rendelkező tanítók voltak (2. ábra).

2. ábra: A Varázsbetű folyóirat iskolai fenytéssel kapcsolatos felmérésének kérdéseire választ adók összetétele (%)

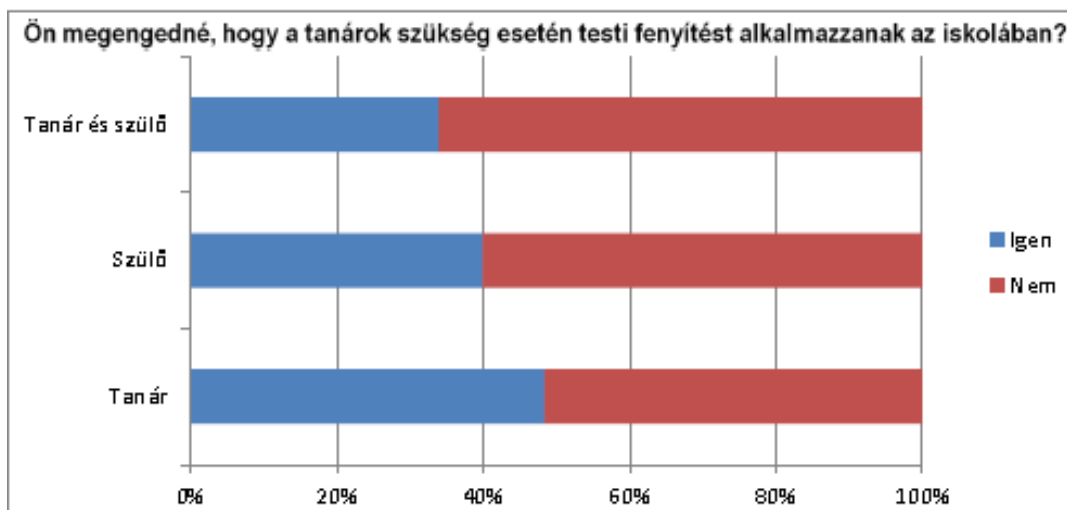

Forrás: Örömteli olvasás - Varázsbetű

Az első kérdésre, „Ön megengedné, hogy a tanárok szükség esetén testi fenytést alkalmazzanak az iskolában?”, kapott válaszok alapján kiderült, hogy a válaszadók 61%-a elveti a testi fenytést még szükség esetén is, azonban vészjóslónak hat az a 39%, ami az ellenkező álláspontot képviseli. Ami még nyilvánvaló az eredmények alapján, hogy a testi fenytést támogatók aránya a tanárok esetében volt a legmagasabb, 50% (3.

ábra). Ezzel ellentétben már azok a tanárok, akik maguk is szülőkként jelentek meg a kérdőív megválaszolása során, a legkevésbé szorgalmazták ezt a módszert. Fontos eredménye a kutatásnak emellett, hogy a testi fenytések nagy részét az általános iskolák alsó tagozataiban támogatnák nagyobb számban. Ezzel ellentétben, a középiskolákban a gyermekekre gyakorolt agresszív visszaélés és nevelés már elenyésző 5%-os támogatottsággal szerepel. Arra a kérdésre, miszerint „Mi az a legfelső életkor, ahol Ön még megengedné a testi fenytést?”, 54%-os többségben az általános iskolák felső tagozatát tartják a választópontnak.

3. ábra: A Varázsbtű felmérésében résztvevők megoszlása az iskolai testi fenytés megengedésével kapcsolatban (%)

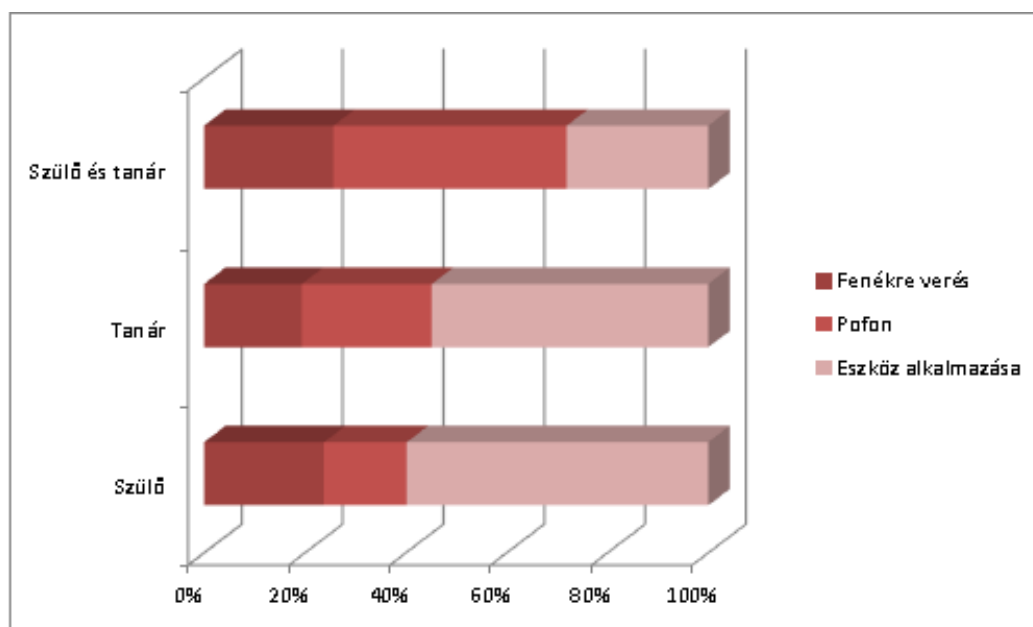

Forrás: Örömteli olvasás - Varázsbtű

A következő kérdésekre kapott válaszokat az alapján különítették el, hogy a legelső alkalommal szorgalmazták-e a fenytést vagy sem? „Mi lenne a legnagyobb testi fenytés, büntetés, amit megengedne alkalmazni az iskolában?” kérdésre adott válaszok azt mutatják, hogy a legtöbben, a minta 51%-a az eszközök bevonásával fegyelmezné a gyermekeket. Ehhez képest a pofont és az elfenekelést 25 és 24% tartja elfogadhatónak, ami lényegesen elmarad a fenytés egyik legszigorúbb módszerével szemben. Az első esettel ellentétben itt a szülők vezetnek a sort, ők a legszigorúbbak a három kategória közül. Közel 60%-uk például megfontolná a legdurvább módszer alkalmazását, míg a tanárok és gyermekes tanárok 55, a gyermekes tanárok 28%-a folyamodna ilyen drasztikus lépéshez (4. ábra). Azonban az utóbbi két esetben a pofon lehetősége

képviseli a legnagyobb támogatottságot, de összességében még így is a gyermekkel rendelkező tanárok a legelnézőbbek.

4. ábra: Az iskolai fenyítést támogató válaszadók megoszlása megengedett fenyítési forma alapján (%)

Forrás: Örömteli olvasás - Varázsbetű

A kutatás végső összegzése során kiderült, hogy bár általánosságban mind a tanárok, mind a szülők nagyobb része elveti a testi fenyítést, de mégsem elhanyagolható azok aránya, akik támogatják ezeket a módszereket. Főként azért, mert ez az arány még így is magas, és azon válaszadók, akik ezt a véleményt erősítik, többségében elfogadhatónak tartják a legsúlyosabb fenyítési módokat.

Mérsékelni ezt csak az tudja, hogy nem reprezentatív mintáról beszélünk. A vizsgálat további hiánya számomra, hogy nem értekezik arról a bántalmazásról, amelyet a szülő vagy oktató akaratlanul követ el a gyermekek ellen, mégis erőszakként csapódik le az elszenvedőkben. „Természetesen lehet elérni eredményt veréssel. A verésnek van visszatartó ereje. Ez igaz. Azonban ez a visszatartó erő külső kényszer, nem a gyermek saját döntése. A gyerek, akit vernek, talán „szót fogad”, „jó” gyerek”, azonban ezt nem belső meggyőződésből, hanem félelemből teszi, és ha a félelem elmúlik, akkor megszűnik a visszatartó erő is. Ráadásul a verés, akármilyen szelíd is, megváltoztatja a gyerek jellemét, értékrendjét. Megtanulja, hogy fizikai erővel érvényesítse érdekeit, akaratát. A gyerek, akit vernek, azt érzi, hogy ő nem megfelelő, nem elég jó.

Bizonytalan, önbizalom-hiányos felnőtté válik. Felnőve abból a gyerekből lesz együttműködő, megértő, empátikus ember, aki felé gyermekkorában kedvességgel, megértéssel, figyelemmel fordultak.” (Varázsbetű, 2012:7)

Ezek alapján a szülő vagy a tanár által elkövetett testi fenyegetés súlyos következményeket vonhat maga után. Például egyebek mellett a félelem, az ellenállás, a szándékos otthon és iskola kerülése, az apátia vagy nemtörődömség kialakulása és az őket ért bántalmak, feszültségek átvetítése közvetlen környezetükre és társaikra, ami a témához is szorosan kapcsolódik.

1.5. Az iskolán belüli bántalmazás és kirekesztődés

A tanárok és elsődlegesen a szülők feladata volna tudatosítani a gyermekekben, hogy amennyiben társaikkal szemben ellenségesen lépnek fel, bántalmaznak másokat, vagy kiközösítik őket, az milyen visszafordíthatatlan hatásokkal jár együtt. Az ő dolguk lenne elmagyarázni, hogy az ilyen tettek rosszak és elkerülendők, ha másért nem is, mert az a családról és a bántalmazó félről is negatív képet fest mások szemében.

Sokat számít az is, hogy milyen értékrend uralkodik az adott osztályközösségen belül, amibe kerül majd a gyermek. Egy nyitottabb, elfogadóbb és empátikus emberekből álló közösségben vélhetően sokkal könnyebben valósul meg az együttműködés is, nehezebben válik valaki a csoporton belül kialakuló bántalmazás célpontjává. Az empátia segítségével, amely a magunk más helyébe való beleképzelését jelenti, érzelemátvételt és átadást segít elő, érzékenyítő tényezőként van jelen életünkben. Amennyiben a csoporton belüli összhang kedvez a gyerekek közötti rivalizálásnak, versengésnek, a különbségekre helyeződik a hangsúly, addig biztosan lesz olyan szereplő, akit bánthatnak a többiek. Gyakran pontosan az empátia hiányát tükrözik az ilyen közösségek (Sacco és Twemlow, 2012).

Általánosan elmondható, hogy a konfliktus, magában foglalja a megoldást, mint célt, amennyiben két fél közt nézeteltérés tapasztalható. Ezzel szemben a bántalmazás a hatalom kifejezésének és birtoklásának megerősítése valaki vagy valakik felett. Önmagában az, ha kirekesztenek valakit, nem minősül bántalmazásnak. Ami azzá teszi vagy teheti, az a másik fél szándékos és folyamatosan ismétlődő tetteiből következik, a nem azonos erőviszonyokból eredeztethető. Ezt a Mindset Pszichológia (Tóth, 2019) internetes portáljának egyik írása is megerősíti. A cikk alapján az iskolai

bántalmazásnak három fajtája létezik. A fizikai, verbális és a kapcsolati, ami már a kiközösítést foglalja magába. Az utóbbi évtizedben létjogosultságot szerzett magának egy újabb forma is, a cyberbullying, mint zaklatási forma, az internetes platformú zaklatás. A konfliktus okai ezekkel ellentétben szinte meghatározhatatlanok. Rengeteg, akár relevánsnak nem tűnő okot is magában foglalhatnak a folyamatok, amelyek a szociális és gazdasági háttérhez, külső megjelenéshez, viselkedéshez köthetők, akár provokatív az vagy sem, a társadalom elveit alapul véve. Így tehát két nagyobb csoportot, az egyéni és a környezeti tényezők csoportját különíthetjük el, amiken belül a felsorolt kategóriákba sorolhatóak a hajlamosító tényezők.

Ezen információk tudatában miként építhető fel a reláció egy bántalmazás során? Nagyrészt az agressziót, konfliktust kezdeményező fél és az agressziót elszenvedő fél valamilyen indíttatású kapcsolatát foglalja magában. Azonban ezzel az állítással nem is tévedhetnék nagyobbat. Önmagában valóban ez a két személy képezi a középpontban álló konfliktust, azonban nem elhanyagolható azoknak a jelenléte, akik passzív vagy aktív résztvevőként szemlélik vagy vesznek részt a folyamatban.

Passzív résztvevőként azon szereplőket értjük, akik közvetlenül nem érintettek a nézeteltérés során. Lehetségesen tudatosul bennük, mi történik, de annak elkerülése érdekében, hogy maguk is áldozatokká, az agresszió elszenvedőjévé váljanak, inkább kivonják magukat a történések alól, szemlélőként lehetnek csak jelen. Sok esetben azonban pontosan ez a kivonódás nem valósul meg, mivel a bántalmazást megelőző folyamatok az ő bevonásukra éleződnek ki. Ugyanis a bántalmazót és tetteit befolyásolja saját környezetének visszajelzése, a bántalmazott reakciója. „Minél súlyosabb a minket ért sérelem, annál valószínűbb, hogy spontán reagálunk ahelyett, hogy átgondolt választ adnánk - vagyis úgy viselkedünk a bántalmazóinkkal, ahogy azt az érzéseink diktálják, nem pedig úgy, ahogy kellene.” (Volf, 2016:14) Amennyiben a szemlélők az agresszor számára pozitív visszacsatolást mutatnak, úgy a bántalmazás is fennáll a továbbiakban. Amennyiben falba ütközik, mert a szemlélőkből álló közönség visszacsatolása ellenzi tevékenységét, viselkedését, úgy idővel fel is hagyhat velük.

Az aktív résztvevő ezzel ellentétben szándékosan közbeavatkozik, tagjai a passzív résztvevők közül kerülhetnek ki. Ez a közbeavatkozás véleményem szerint alakulhat pozitív és negatív szándékkal is. A pozitív személy szerepében tetszelegni, a konfliktus megakadályozására, a felek csitítására vagy főként a bántalmazott megvédésére irányul. Gyakran hátrányos velejárója, hogy maga a védő szereppel bíró fél is az agresszió célpontjába kerül, amennyiben a közönség szemében alacsonyabb vagy egyenértékű

státuszú a bántalmazottal. A negatív szereppel bíró személyek a kategórián belül lehetnek konfliktust szító felek, így lényegében az agresszióval élő fél felbujtói. Ezek alapján a bántalmazó sokkal inkább egy eszközként funkcionál a felbujtók érdekeinek érvényesítéséhez, gyakran maga válik így áldozattá, ugyanis a többség érdekeit képviseli, elkerülve ezzel azt, hogy aktívan is bántalmazottá váljon. Ennek ellenére az agressziót elszenvedő fél számára így is ő lesz az a személy, akivel szemben fenntartásai lesznek, nem pedig azok, akik a konfliktusra sarkallták az agresszióval élő idézőjeles áldozatot. Más esetben, mikor lényegesen nagyobb befolyással bír a bántalmazó, mint az őt támogató kör, saját befolyása érvényesül a többi személy tetteiben. Ilyen például, ha a verbális vagy fizikai bántalmazás nem ér véget a fő bántalmazó kísérleteivel, mert hozzáadódik a többi résztvevő piszkálódása is. Ilyen esetben az aktív és a passzív résztvevők is az ő függése alatt állnak. Ennek oka vagy az, hogy biztosítani szeretnék pozíciójukat a közösségen belül, ezzel elkerülve áldozat szerepbe való kerülésüket, vagy magukat is megnyugtatja, ha hatalmukat éreztethetik mások felett. Ugyanígy az agresszív fél is valószínűleg azért teszi, amit tesz, mert vagy családi háttere, átvett mintái ezt a hatalom gyakorlását és felsőbbrendűséget vetítették rá, vagy félelme, irigysége, féltékenysége vezérli, mikor másokat bántalmaz. Gyakorlatilag az önértékelése túlzottan magasnak tűnik, azonban ez nem nyugszik a szükséges szilárd alapokon, gyakran az együttérzés képességének hiányáról vagy csekélyességéről árulkodik (Tóth, 2019).

A bántalmazás következményei közt szerepel, ahogy az a toxikus szülők légkörében élő gyermekeknél is tapasztalható volt, az önértékelési probléma, a stressz és szorongás folyamatossá válása, ezzel együtt a mentális, depresszív hajlamok előtörése, az egészségügyi problémák megjelenése, de még az érintett teljesítményére és bizalmára is befolyással bírnak. Nem egy olyan esetről tudni, amik miatt a bántalmazottak a magukban felgyülemlett problémák és a környezetből kapott indokolatlan vagy hamis visszajelzések miatt végül maguk ellen fordultak. Akár testi sanyargatáson, öngyilkossági kísérleteken gondolkodtak vagy rosszabb esetben éltek is általuk (Forward, 2000). A túl sok stressz és negatív élettapasztalat miatt az érintettek maguk is elhiszik, hogy bennük keresendő elsődlegesen a baj forrása, magukat kezdik el hibáztatni, nem pedig abban a közösségben feltételeznek gondokat, amely a bántalmazó elveit képviseli. Holott rengeteg esetben a bántalmazó életvitelében, jellemében vagy hátterében bújnak meg olyan tényezők, amelyek megkérdőjelezhetőek lennének. Amit gyakran nem gondolnak át a bántalmazók, hogy a sérelem, ami érte a bántalmazottat,

örök életén át végigkíséri majd, ha nem is láthatóan, de a bántalmazást elszenvedő tudatában megmarad, hiába gondolja azt, túllépett rajta.

A történetek mögött azonban van egy talán még fontosabb és realisabb ok amellett, hogy még mindig vannak olyan tanítók és a szülők, akik rosszul használt beidegződéssel, szinte csak hiedelmeknek nevezhető tradicionális megoldásokkal próbálják rendezni a konfliktusokat gyermekeik közt, esetleg figyelmen kívül is hagyják a háttérben zajló folyamatokat, abban dőlgetve magukat, hogy maguktól rendeződnek majd a nézeteltérések. A megelőzés ezáltal háttérbe szorul, a bántalmazott pedig maga is fél segítséget kérni a felnőttektől, szemlélőktől, akik ironikus módon gyakran az utolsó pillanatig halasztják a felismerést és a megoldást. A tanító gyakran például szintén szemlélője a folyamatoknak, azonban saját énképe fenntartása miatt nem dönt amellett, hogy közbelépjen. Előfordulhat, hogy igyekszik a felelősséget is áthárítani, vagy akár maga is az áldozatot hibáztathatja azért, mert nem illeszkedett be, tőle független okok miatt megérdemeltnek tartja számára a bánásmódot, amit el kell viselnie. Az ok, amelyet mindenképp kiemelnék, hogy egyes iskolákban nem beszélhetünk olyan személyekről, legyen szó iskolai pszichológusokról, szociális munkásokról, akik a feszültségeket és nézeteltéréseket tanulók, tanítók vagy tanítók és diákok közt felfedeznék, felismernék, kielemeznék és a megoldás felé vezetnék. Az új kultúrák beáramlásával, a technika és az információ folyamatos fejlődésével, a fokozódó szabadságérzettel együtt nőhet az esélyegyenlőség, jöhetnek jobb körülmények, de a tudatok, a vélemények nehezen változnak, és mindezzel együtt újabb módok jönnek létre, amelyeken keresztül folytatódhatnak és elmélyülhetnek az ilyen konfliktusok. Példának csak a közösségi médiát és a cyberbullying esetét említeném, amely az értékrendre, a kapcsolatokra is roncsoló hatással bír, megkönnyíti a bántalmazók számára egy személy további zaklatását és kiközösítését (Tóth, 2019).

2. KUTATÁS

2.1. A kutatás célja, módszerei és a hipotézis megfogalmazása

Mikor elérkeztem ahhoz a ponthoz kutatásom során, hogy valóban terepen keressem a válaszokat, rengeteg olyan lehetőség felmerült, amely előrevihette volna a folyamatokat. Végző döntésem a Magyar Ifjúság 2020-as adatbázisának másodelemzésére esett. Erre is alapoztam a kutatás nagy részét, hiszen a témát illetően a 2016-os évi adatok nem tértek ki még erre, így a maga nemében újak, egyedülállónak számít. Ezeket az eredményeket egy mélyinterjú lekérdezéssel szerettem volna megerősíteni, a köztudatban való ismertségre is kerestem a választ. Végül négy szakemberrel, akik tanítók, pszichológusok, óvodapedagógusok közül kerültek ki, és tíz bántalmazást megelőző személlyel készítettem el ezeket. Az interjúk anonim módon zajlottak, ezért a válaszadók és intézmények védelme érdekében személyes jellegű információk nem kerülnek közlésre.

A hipotézisem a következőképpen épül fel. Véleményem szerint, a család gazdasági és szociális háttere hajlamosító tényezőként működik abban, ki válhat potenciális bántalmazóvá vagy áldozattá. Ehhez az apa és anya legmagasabb iskolai végzettségét vontam vizsgálat alá, mint a gyermek jövőbeli esélyeit, a bántalmazás gyakoriságát meghatározó hajlamosító tényezőket. Ezt követően a bántalmazott felek negatív tapasztalatai alapján (szülők halála vagy válása, család súlyos anyagi vesztesége) felállítottam egy újabb hipotézist, amely reményeim szerint szoros összefüggést mutat majd a problémával. A felvetés alapján a traumatikus élmények befolyásolhatják, milyen bántalmazási formákat szenvedhet el az érintett gyermek. Úgy vélem, az élettél való elégedettség és a korábban bekövetkezett bántalmazás típusainak összefüggése is jelentőséget mutathat. Amennyiben a bántalmazás fajtáiról és azoknak gyakoriságáról beszélünk, valószínűsíthetőnek tartom, hogy a verbális, illetve, az utóbbi évtizedben bekövetkezett rohamos változások miatt, a cyberbullying kerül előtérbe majd.

2.2. Adatbázis böngészés és elemzés a magyar fiatalság körében

Az Ifjúságkutatás 2000 óta 4 évente vizsgálja a 15-29 éves korosztályt, nagymintás, reprezentatív felmérések keretein belül. A jelenlegi 2020-as kutatásban összesen 8000 fő vett részt, ennek adatbázisát használtam fel hipotéziseim igazolásához. Az elemzések során a kapcsolat hitelessége érdekében mind a Chi-négyzet próbának, mind a Lambda, mind a Cramer's V féle tesztnek alá kellett vetnem a kritériumokat. Ezzel ellenőriztem a kapcsolatok helytállóságát és erősségét.

A 8000 fővel elkészített kutatás alapján az iskolai bántalmazás különböző típusait egy táblázatban ábrázoltam (1. táblázat). Az eredmények alapján a fizikai bántalmazás bizonyult a leggyakoribbnak a három kategória közül. Ezzel szemben a kirekesztést valamivel kevesebben tapasztalták.

1. táblázat: Az iskolai bántalmazás különböző típusait megélők száma (N=8000)			
Megélte?	Verbális bántalmazás	Kapcsolati bántalmazás/ Kirekesztés	Fizikai bántalmazás
Igen	875 fő	726 fő	912 fő
Nem	7043 fő	7186 fő	7003 fő
Nem tudja/nem válaszol	82 fő	87 fő	84 fő
<i>Forrás: Magyar Ifjúság 2020, saját szerkesztés</i>			

2.2.1. Régiós adatok megoszlása

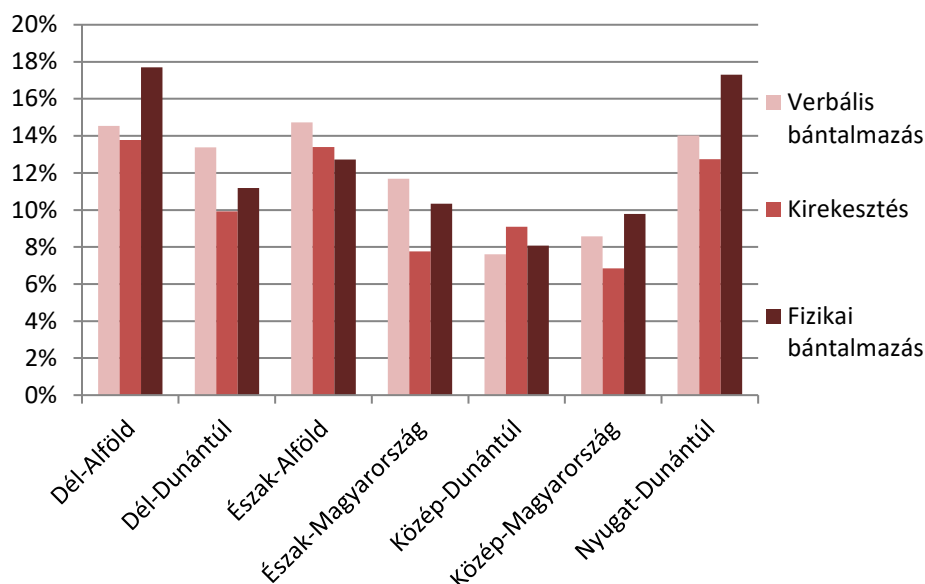
Az általam választott elemzés alá vetett változók a verbális, fizikai és kapcsolati vagy más néven kirekesztéses bántalmazást hivatottak vizsgálni a 15-18 éves korosztályban a régiók tükrében. A cyberbullying a korcsoporton belüli elemzésnél nem mutatott szignifikáns összefüggést a régiókkal, csakis a teljes sokaságra vetítve. Ez utóbbival viszont az a baj, hogy nem az általános iskolákra és középiskolákra szűkítették csak a kérdést. Bármely életszakaszban történhetek, míg a személyes zaklatási formák csakis ezen időszakokra korlátozódtak. Ebbe szintén beletartozik, hogy jóval kevesebb választ lehet összevetni.

A hipotézisem egyrészt az volt, hogy kapcsolat fedezhető fel a kiválasztott régiós változók és a bántalmazás típusai között, másrészt, hogy a fejletlenebb régiókban jóval magasabb arányban mutatkoznak majd az erre való hajlamok, tekintve a különbségeket,

a más felfogást, a népességben fellelhető kisebbségi arányt, főként a cigányság számában. Ez alatt is Észak-Magyarországot, Észak-Alföldet és Dél-Dunántúlt hangsúlyoznám ki. A továbbiakban arra is gondoltam, hogy a három lehetőség közül a verbális zaklatásnak lesz nagyobb jelentősége. Legalábbis fejlettebb régiókban, míg a fejletlenebbek esetében inkább a fizikai bántalmazás kerül előtérbe. Az elemzett kapcsolatok mindegyike szignifikáns.

2. táblázat A verbális, fizikai és kapcsolati bántalmazást tapasztaló 15-18 évesek aránya régiós bontásban (%)			
Régiók	Verbális bántalmazás	Kapcsolati bántalmazás/ Kirekesztés	Fizikai bántalmazás
Dél-Alföld	14,5%	13,8%	17,7%
Dél-Dunántúl	13,4%	9,9%	11,2%
Észak-Alföld	14,7%	13,4%	12,7%
Észak-Magyarország	11,7%	7,8%	10,3%
Közép-Dunántúl	7,6%	9,1%	8,1%
Közép-Magyarország (Budapest)	8,6%	6,8%	9,8%
Nyugat-Dunántúl	14%	12,7%	17,3%
Teljes felhasznált elemszám	N _v =1829 fő	N _k =1828 fő	N _f =1829 fő
<i>Forrás: Magyar Ifjúság 2020, saját szerkesztés</i>			

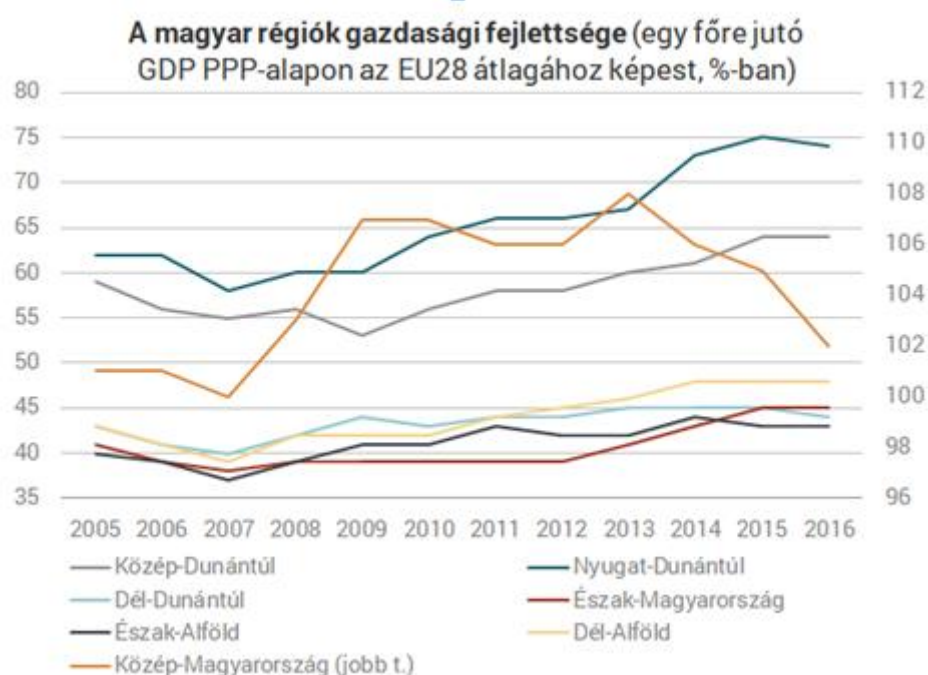
5. ábra: A verbális, fizikai és kapcsolati bántalmazást tapasztaló 15-18 évesek aránya régiós bontásban (%)

Forrás: Magyar Ifjúság 2020, saját szerkesztés

Az 5. ábra alapján vizsgált adatok a bántalmazást elszenvedők és nem elszenvedők viszonylatában kerültek vizsgálatra, ebből kiszűrtem azok számát, akik nem tudtak, vagy nem akartak válaszolni. Nagyrészt igaznak tekinthető, hogy a fejlettebb régiókban nagyobb arányban történtek bántalmazások az iskolán belül. Ezek alapján is Dél-Alföld emelkedett ki a leginkább, míg a legkevesebb esettel Közép-Dunántúl bírt. Amit még érdekesnek gondolok megemlíteni, hogy a hipotézisem annyiban mégis csak megdőlni látszik, hogy a második helyre gyakoriság szempontjából egy fejlett régió furakodott be, Nyugat-Dunántúl. Még hozzá olyan módon, hogy alig marad el Dél-Alföldtől. Ezt pedig sem az etnikai összetétele, sem a korszerűség hiánya nem támasztja alá (6. ábra).

6. ábra: A magyarországi régiók gazdasági fejlettségének összehasonlítása (%)

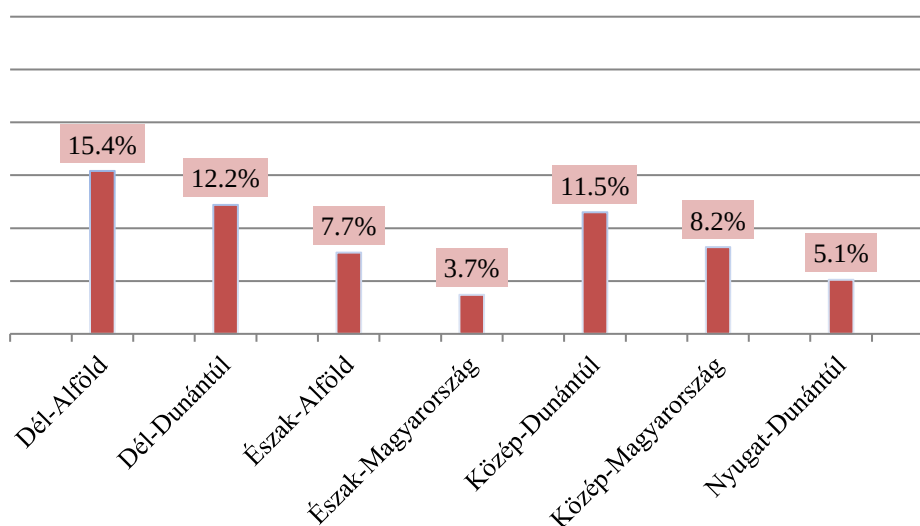

Forrás: Eurostat, Portfolio

Közép-Dunántúl, Észak-Magyarország, Észak-Alföld és Dél-Dunántúl oldaláról nézve megállapítható, hogy sokkal több volt önmagában a verbális bántalmazás aránya, mint a fizikai. Kapcsolati, avagy kirekesztés szempontjából Közép-Dunántúl emelkedett ki a másik két kategóriával szemben. Általánosságban elmondható, hogy a fizikai bántalmazás vezeti a sort, amennyiben összevonnjuk a régiós adatokat, míg a kirekesztés jelentősen elmaradva a verbális bántalmazáshoz képest a legalacsonyabb értékeket mutatja. Ezzel szemben a verbális zaklatás és bántalmazás csak egy kis eltéréssel marad el a fizikai mögött.

3. táblázat: Az online zaklatást és visszaélést megéltek aránya régiós bontásban (%)		
Régiók	Online zaklatás	Online visszaélés
Dél-Alföld	15,4%	7,9%
Dél-Dunántúl	12,2%	7,7%
Észak-Alföld	7,7%	1,9%
Észak-Magyarország	3,7%	2,4%
Közép-Dunántúl	11,5%	2,9%
Közép-Magyarország (Budapest)	8,2%	3,3%
Nyugat-Dunántúl	5,1%	2,8%
Vizsgált elemszám	N _{oz} =1991 fő	N _{ov} =1990 fő
15-18 évesek vizsgált elemszáma	N _{oiz} =457 fő	N _{oiz} =458 fő
Forrás: Magyar Ifjúság 2020, saját szerkesztés		

7. ábra: Az online zaklatást megéltek aránya régiós bontásban (%)

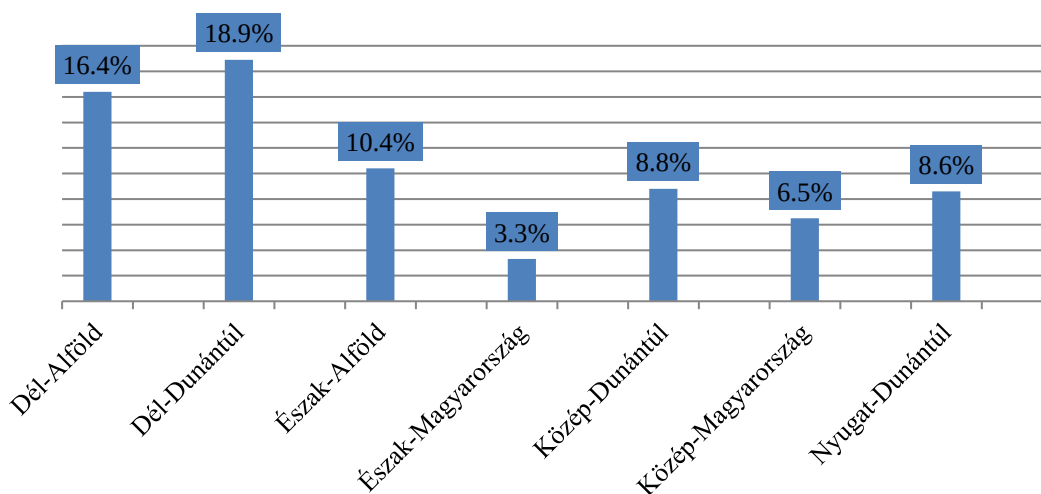

Forrás: Magyar Ifjúság 2020, saját szerkesztés

Az online zaklatás és visszaélés arányát is megpróbáltam leszűrni az adatbázisból. Itt szintén a bántalmazás megélésére igennel és nemmel válaszolóok adatait

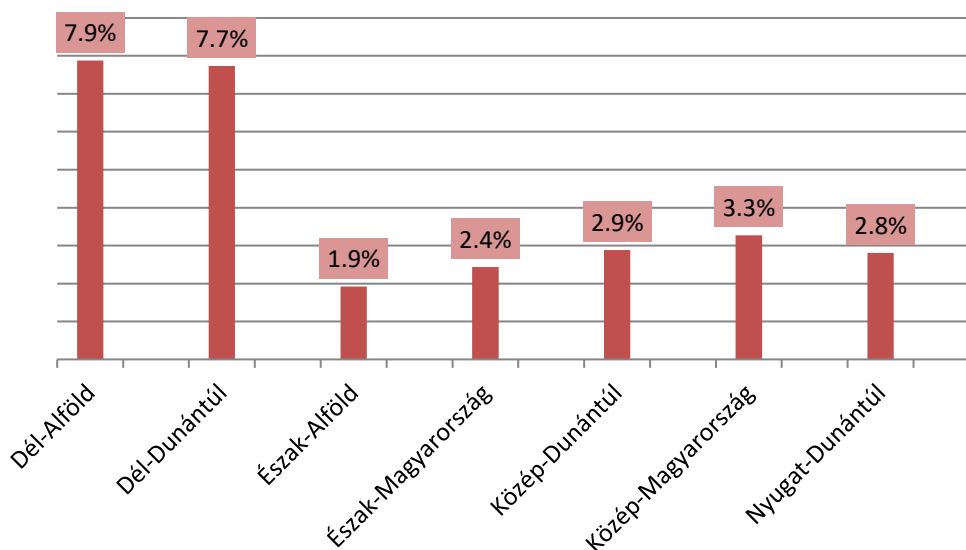
használtam össze, kizárva azokat, akik nem válaszoltak. A 3. táblázatban vizsgált elemszámokból és a 7. ábra eredményeiből kiderült, hogy az online zaklatás gyakoribb, mint az interneten keresztül tapasztalt visszaélés. Ennek eredményeként az internetes zaklatás gyakoribbnak bizonyult Dél-Alföldön, Dél-Dunántúlon és Közép-Dunántúlon, míg a legkisebb értékkel Észak-Magyarország rendelkezett. A 15-18 éves korosztályra leszűkítve Dél-Dunántúlra magasabb eredmény jellemző, mint Dél-Alföld esetében, ennek ellenére a két régió továbbra is kiugró maradt a többihez képest (8. ábra). Őket követően Észak-Alföld bizonyult az online bántalmazásban jelentősebbnek, míg Észak-Magyarország elmaradt a többi régió adataitól.

8. ábra: Az online bántalmazást elszenvedő 15-18 évesek aránya régiós bontásban (%)

Forrás: Magyar Ifjúság 2020, saját ábra

9. ábra: Az online visszaélést megéltek aránya régiós bontásban (%)

Forrás: Magyar Ifjúság 2020, saját ábra

Az online visszaélés során (9. ábra) kiemelkedő különbséggel bírt a többi régióval szemben Dél-Alföld és Dél-Dunántúl, míg a legkevesebb százalékkal Észak-Alföld rendelkezett.

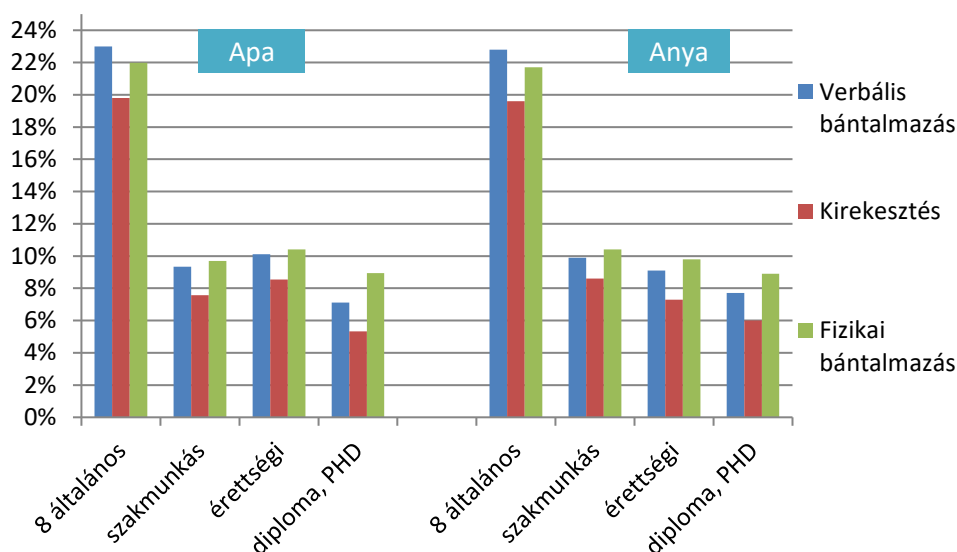
Az online zaklatással kapcsolatos lekérdezések a későbbi kategóriáknál sem mutattak olyan összefüggést, amit alapul lehetne venni, ugyanis a reprezentatív minta ellenére lényegesen kevesebben töltötték ki a kérdőív alábbi részét, korosztályokra leszűkítve nagy különbségek és hiányos eredmények szerepeltek a válaszok között. Az elemzések során használt tesztek is ezt erősítették. Emellett a Cramer's V féle teszt is gyenge, 0,1 és 0,3 közötti erősségű kapcsolatot eredményezett.

2.2.2. A család gazdasági, összetételi és szociális háttere

A család gazdasági, összetételi és szociális háttere mindenképp egy kulcspontját jelentette a vizsgálatnak. A legszembetűnőbb eredményeket végül a szülők iskolai végzettségének hatása és a bekövetkezett negatív tapasztalatok, életesemények hozták a bántalmazást megéltek körében. Az elsődleges feltételezésem az volt, hogy az apa végzettségi szintje nagyobb hatással bír a gyermek esetleges áldozat szerepbe való kerülésére, mint az anyáé, illetve ebben az esetben, az ezt megelőző grafikonból kiindulva, a fizikai bántalmazás jelentősebb arányban lesz jelen a mintában.

4. táblázat: A szülők iskolai végzettségének hajlamosító hatása az iskolán belüli bántalmazásra (%)			
Apa	Verbális bántalmazás	Kapcsolati bántalmazás/ Kirekesztés	Fizikai bántalmazás
8 általános	23,0%	19,8%	22,0%
szakmunkás	9,3%	7,6%	9,7%
érettségi	10,1%	8,6%	10,4%
diploma, PHD	7,1%	5,3%	8,9%
Vizsgált elemszám	N _{apv} =7641 fő	N _{apk} =7644 fő	N _{apf} =7641 fő
Anya	Verbális bántalmazás	Kapcsolati bántalmazás	Fizikai bántalmazás
8 általános	22,8%	19,6%	21,7%
szakmunkás	9,9%	8,6%	10,4%
érettségi	9,1%	7,3%	9,8%
diploma, PHD	7,7%	6,0%	8,9%
Vizsgált elemszám	N _{anv} =7777 fő	N _{ank} =7776 fő	N _{anf} =7774 fő
<i>Forrás: Magyar Ifjúság 2020, saját szerkesztés</i>			

10. ábra: A szülők iskolai végzettségének hajlamosító hatása az iskolán belüli bántalmazásra (%)

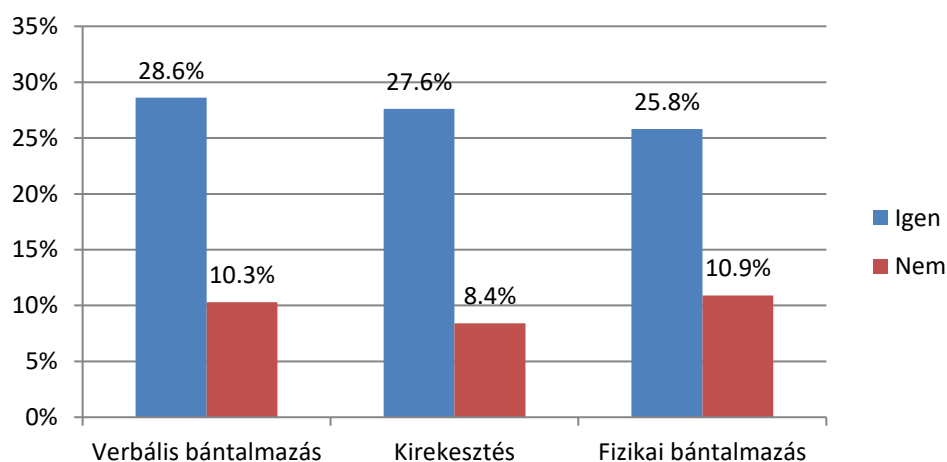
Forrás: Magyar Ifjúság 2020, saját ábra

A 4. táblázat és a 10. ábra eredményei azt mutatják, hogy az iskolai végzettség szempontjából magasabb arányban bántalmazták azon gyerekeket, akiknek a szülei maximum az általános iskolát végezték el, alacsonyabb arányban pedig azokat, akiknek a szülei diplomások vagy tudományos minősítéssel (PhD) bírtak. A szakmunkás, érettségizett és diplomázott kategóriák eredményei közel hasonló arányban voltak jelen a kutatás során. Ezzel szemben a 8 általános kiugró értéket mutat mindhárom bántalmazási típus esetén. A bántalmazás típusa szerint a kirekesztés volt a legkevésbé meghatározó. A verbális zaklatás egyedül az alapvégzettségű szülők esetén haladta meg a fizikai erőszakot a gyerekek közt. Minél magasabb volt a szülők végzettsége, annál nagyobb különbséggel számolhatunk a fizikai bántalmazásnál. Ami viszont fontos, hogy az apa és az anya végzettségének hatása között nincs szembeeső különbség. Minimális eltérések tapasztalhatók. Ennek ellenére érdemesnek tartom megjegyezni, hogy az érettségizett édesapával rendelkezők körében magasabb a bántalmazottak aránya, mint a szakmunkás végzettségű szülők gyermekei esetén, ezzel ellentétes eredményeket mutat az anya végzettségével való kapcsolat. Ott a szakmunkás végzettségű édesanyák gyermekei körében magasabb a bántalmazottak aránya, szemben az érettségizett szülők gyermekeinek eredményeivel. A Cramer's V féle teszt a kapcsolat erősségét 0,13 és 0,15 közötti gyenge kapcsolatnak ítélte.

Jellemzően mindenhol magasabb volt az 5. táblázat szerint a bántalmazást megéltek aránya azok eredményeinél, akik nem éltek át szüleik halálát, nem váltak el szüleik, nem érte őket súlyos anyagi veszteség és nem bocsátották el munkahelyéről egyik szülőt sem. Ez körülbelül kétszeres, háromszoros különbséget jelentett érintettségben a két kategória között. Azoknál, akik nemmel válaszoltak a lekérdezés során, a fizikai bántalmazás bizonyult a leggyakoribbnak, míg a kirekesztésre kevésbé volt példa. A Cramer's V féle teszt azonban itt is csupán 0,08 és 0,2 közti gyenge erősséget tulajdonított az egyébként szignifikáns kapcsolatoknak.

5. táblázat: A megélt negatív tapasztalatok hatása a bántalmazás szintjeire (%)			
Szülő halála	Verbális bántalmazás	Kirekesztés	Fizikai bántalmazás
Igen	28,6%	27,6%	25,8%
Nem	10,3%	8,4%	10,9%
Vizsgált elemszám	N _{v1} =7880 fő	N _{k1} =7876 fő	N _{f1} =7878 fő
Elvált szülők	Verbális bántalmazás	Kirekesztés	Fizikai bántalmazás
Igen	21,8%	18,6%	21,5%
Nem	9,7%	7,9%	10,2%
Vizsgált elemszám	N _{v2} =7882 fő	N _{k2} =7877 fő	N _{f2} =7883 fő
Munkahely elvesztése	Verbális bántalmazás	Kirekesztés	Fizikai bántalmazás
Igen	25,1%	22,5%	28,2%
Nem	9,7%	7,9%	9,9%
Vizsgált elemszám	N _{v3} =7847 fő	N _{k3} =7841 fő	N _{f3} =7842 fő
Súlyos anyagi veszteség	Verbális bántalmazás	Kirekesztés	Fizikai bántalmazás
Igen	34,4%	28,1%	35,2%
Nem	9,4%	7,8%	9,8%
Vizsgált elemszám	N _{v4} =7950 fő	N _{k4} =7841 fő	N _{f4} =7844 fő
<i>Forrás: Magyar Ifjúság 2020, saját szerkesztés</i>			

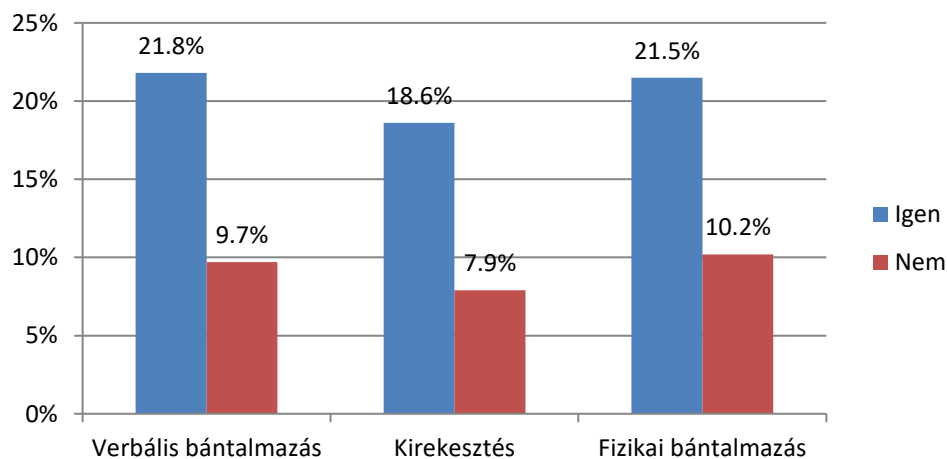
11. ábra: A szülő halálának hatása a bántalmazást elszenvedőkre (%)

Forrás: Magyar Ifjúság 2020, saját ábra

A szülők halála esetén azon válaszadók, akik igennel válaszoltak a bántalmazás elszenvedésére, inkább a verbális zaklatást, illetve a kirekesztést élték át (11. ábra).

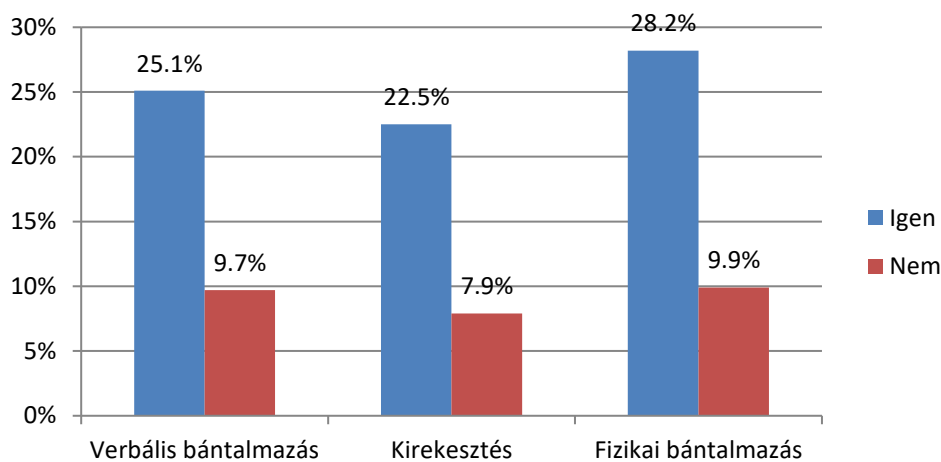
12. ábra: A szülők válásának hatása a bántalmazást elszenvedőkre (%)

Forrás: Magyar Ifjúság 2020, saját ábra

A szülők esetleges válása miatt ezek az eredmények a kirekesztettséget mutatták ritkábbnak a fizikai és a verbális bántalmazással szemben (12. ábra).

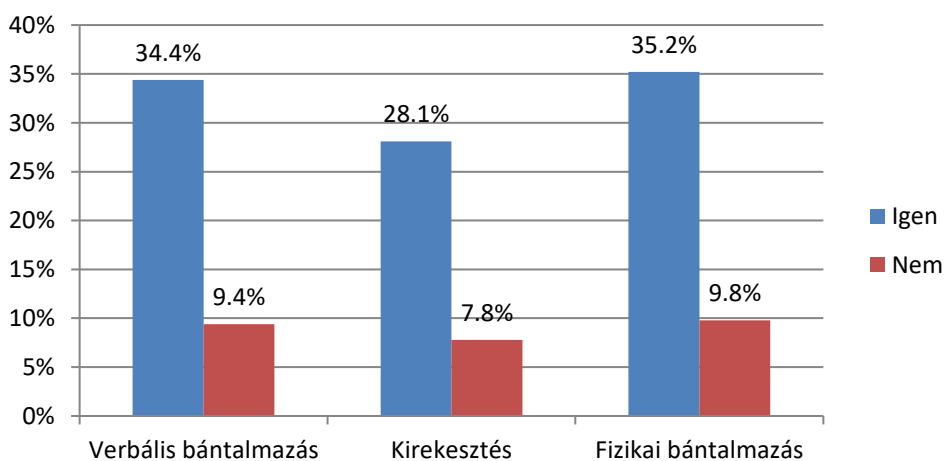
13. ábra: A szülők munkahelyről való elbocsátásának hatása a bántalmazást elszenvedőkre (%)

Forrás: Magyar Ifjúság 2020, saját ábra

A munkahelyről való elbocsátás, az állás elvesztése megfordította az adatokat (13. ábra). A fizikai erőszak mutatta az eredmények alapján a legnagyobb gyakoriságot, míg a verbális erőszak és a kirekesztés lényegesen alacsonyabb arányban fordult elő.

14. ábra: A család súlyos anyagi veszteségének hatása a bántalmazást elszenvedőkre (%)

Forrás: Magyar Ifjúság 2020, saját ábra

Mivel a család súlyos anyagi vesztesége és a munkahelyről való elbocsátás párhuzamba állítható egymással, az eredmények szintén a fizikai bántalmazásnak

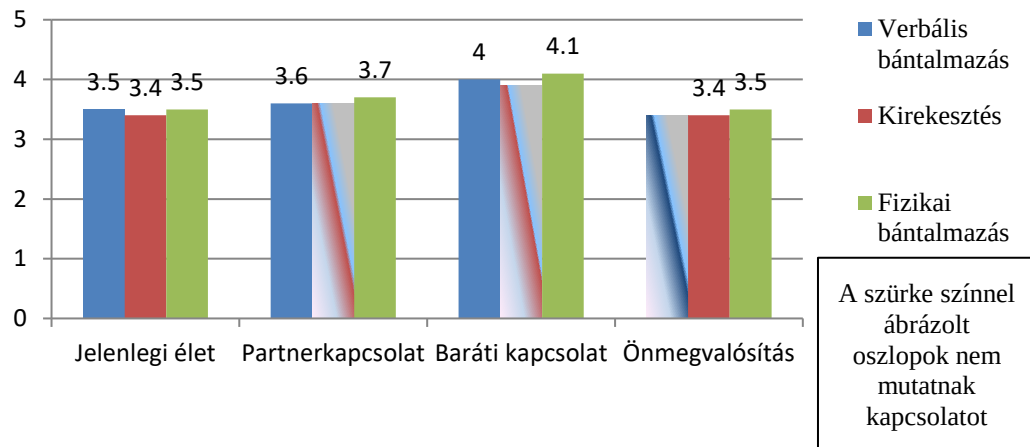
tulajdonítottak nagyobb jelentőséget, az elmaradás azonban főként a kirekesztéssel szemben látható (14. ábra).

2.2.3. A lehetőségek és jövőkép alakulása

A következményeket taglaló táblázataimból azt szerettem volna kiszűrni, vajon befolyásolja-e a jelenlegi életet, a partnerkapcsolatokat, a baráti kapcsolatokat, az önmegvalósítást és a lehetséges jövőképet, az ezekről alkotott véleményt az, hogy milyen bántalmazási típusnak váltak áldozatává a válaszadók (6. táblázat). Feltételezésem szerint az érzelmeket célzó behatások, mint a verbális zaklatás és kirekesztés nagyobb erővel rendelkeznek az eredmények meghatározásánál, emellett pedig a jövőkép kategóriáját is erősen befolyásolja, melyik típust élték át.

6. táblázat: A bántalmazást elszenvedők átlagolt elégedettségi szintjei (1-5 terjedő skála)			
Elégedettségi kategóriák	Verbális bántalmazás	Kapcsolati bántalmazás/ Kirekesztés	Fizikai bántalmazás
Jelenlegi élet	3,5	3,4	3,5
Vizsgált elemszám	N _{jv} = 7902 fő	N _{jk} = 7898 fő	N _{jf} = 7901 fő
Partnerkapcsolat	3,6	3,6	3,7
Vizsgált elemszám	N _{p_v} = 7445 fő	N _{p_k} = 7440 fő	N _{p_f} = 7445 fő
Baráti kapcsolat	4	3,9	4,1
Vizsgált elemszám	N _{b_v} = 7899 fő	N _{b_k} = 7896 fő	N _{b_f} = 7898 fő
Önmegvalósítás	3,4	3,4	3,5
Vizsgált elemszám	N _{öv} = 7881 fő	N _{ök} = 7877 fő	N _{öf} = 7879 fő
Jövőkép	3,4	3,3	3,4
Vizsgált elemszám	N _{jöv} = 7852 fő	N _{jök} = 7843 fő	N _{jöf} = 7847 fő
A piros betűszínnel jelzett értékek nem mutatnak szignifikáns kapcsolatot			
Forrás: Magyar Ifjúság 2020, saját szerkesztés			

15. ábra: A bántalmazást elszenvedők átlagolt elégedettségi szintjei (1-5)

Forrás: Magyar Ifjúság 2020, saját ábra

Az 5 kategória esetében a fizikai bántalmazást megélték átlagát kiszámítva kiderült, hogy az ide tartozó válaszadók sokkal pozitívabban értékelték elégedettségüket az élettel, párkapcsolatukat, baráti kapcsolataikat és önmegvalósítási lehetőségeiket, mint azok, akik kirekesztést és verbális erőszakot éltek meg (15. ábra). A legrosszabb eredménnyel mind partnerkapcsolat, mind baráti kapcsolatok szempontjából a verbális bántalmazást tapasztalók rendelkeztek, ezzel szemben a kirekesztettség negatív hatása inkább a jelenlegi élettel való elégedettséget és az önmegvalósítást befolyásolta.

Feltételezésem, hogy a fizikai bántalmazás kevésbé hagy maradandó nyomot, mint az, amely lelki sebet okoz. Ebből a szempontból a kirekesztés és a verbális bántalmazás sokkal inkább az egyén belső világát, érzéseit sérti, nehezebben lehet elengedni. A kirekesztés egyes kapcsolódási pontoktól fosztja meg az elszenvedőt, az interakciók hiánya miatt az alapvető társas szükségleteket veszi el. Az önmegvalósítás, az én értelmezésemben nézve, igényli a kötődés bizonyos fajtáit az önálló cselekvés és döntés meghozatalához. A verbális zaklatás szintén a kapcsolatokat és legfőképpen a bizalmat áthatja alá. Az összes elégedettségi csoport közül a legpozitívabb eredményeket a barátokkal való megelégedettség hozta, közel 4-es átlagú végeredménnyel mind a három válaszadó kategóriában. A legnegatívabb ítélettel az önmegvalósítás zárta a sort. Végezetül, bár az eredményeket ennek ellenére is kiszámoltam, nem lehet alapul venni a jövőképet, nem mutatnak szignifikáns egyezést a két változó között vagy csak elenyésző a kapcsolat erőssége közöttük. A Cramer's V teszt alapján csupán 0,05 és 0,14 közé esnek a kapcsolatok erősségének eredményei.

2.2.4. Fennmaradó kérdések és javaslatok

Az adatbázis felhasználásával eredetileg a korosztályok és főként a nemek hatásával is foglalkozni szerettem volna. Az eredményekből azonban nem mutatható ki szignifikáns kapcsolat az említett tulajdonságok és a bántalmazás között. Az adatbázist olyan alanyok töltötték ki, akik vagy nem tudtak, nem akartak válaszolni, vagy nem tapasztaltak bántalmazást saját bőrükön, illetve a férfiak aránya is magasabbnak bizonyult a teljes mintában. Emellett a kapcsolatok mindegyike, a Cramer's V teszt alapján, 0,1 és 0,3 közötti erősséget mutatott a szemléltetett kategóriák között, ami gyenge kapcsolatot jelent. Úgy gondolom, hogy olyan kérdések híján van a felmérés, amelyek sokkal nagyobb befolyással bírhatnának arra, ki válik bántalmazottá. Lehetségesnek tartom, hogy a testsúly, a kinézet/megjelenés, a származás, a hátrányos helyzet vagy a testi és mentális fogyatékossgal való együttélés a kapott eredményeknél relevánsabb adatokkal járnának. Ezért is hiszem, hogy egy olyan kérdőív, ami nagyobb hangsúlyt fektet az erre kitérő kérdésekre, a jövőben előrelépést jelentene a bántalmazás megértésében.

2.3. Kvalitatív adatgyűjtés – a mélyinterjúk felmérés feldolgozása

A kutatásom második szakaszában 14 személlyel készítettem mélyinterjút a témával kapcsolatban. Ezen belül is 4 szakemberrel beszéltem, akik óvodai, iskolai pedagógusok és pszichológusok köreiből kerültek ki. A maradék 10 interjú olyan személyekkel készült, akik saját bőrükön tapasztalták az iskolán vagy családon belüli bántalmazás negatív folyamatait, egyesek maguk is voltak a bántalmazó és a szemlélő szerepében is.

Az alapján, hogy mi számít bántalmazásnak, megosztó vélemények élnek a köztudatban. Az interjúk során kiderült, hogy gyakran nem ismert vagy csak nem komolyan vett probléma. Így például, míg iskolákban a védőnők felvilágosító előadásokat tartanak a szexualitásról, addig az erőszak az iskola falain belül ritkán kerül előtérbe.

2.3.1. Résztvevőkkel készített mélyinterjúk (10 fő)

7. táblázat: Bántalmazottakkal készített mélyinterjúk összetétele – az interjúalanyok jellemzői I.

	Nem	Életkor	Lakóhely jellege	Anyagi helyzet	Egy háztartásban élők száma (fő)	Szülők kapcsolata, minősége (1-4)	Apával való kapcsolat minősége (1-4)	Anyával való kapcsolat minősége (1-4)
1	Nő	22	Falu/Község	Átlagos körülmények	4	Házasság (1)	2	3
2	Nő	17	Város	Átlagnál jobb körülmények	3	Házasság (3)	4	4
3	Férfi	23	Falu/Község	Átlagnál jobb körülmények	5	Házasság (4)	4	4
4	Nő	21	Város	Anyagi gondok, gyakori nélkülözés	3	Házasság (1)	1	3
5	Nő	22	Megyeszékhely	Átlagnál jobb körülmények	3	Elváltak (1)	2	3
6	Nő	23	Falu/Község	Átlagnál jobb körülmények	5	Házasság (4)	4	4
7	Férfi	18	Falu/Község	Átlagos körülmények	5	Házasság (4)	4	3
8	Nő	49	Falu/Község	Átlagos körülmények	3	Egyedüli szülő (3)	/	3
9	Nő	23	Falu/Község	Átlagos körülmények	3	Elváltak (2)	3	4
10	Nő	22	Város	Anyagi gondok, gyakori nélkülözés	4	Házasság (3)	4	3

Megjegyzés: A kapcsolatok minőségében az 1-es érték a nagyon rossz, a 2-es az inkább rossz, a 3-as az inkább jó, míg a 4-es a nagyon jó minőségű kapcsolatokat jelöli

Forrás: saját mélyinterjúk lekérdezés, saját szerkesztés

8. táblázat: Bántalmazottakkal készített mélyinterjúk összetétele – az interjúalanyok jellemzői II.

	Apa iskolai végzettsége	Anya iskolai végzettsége	Bántalmazás helyszíne	Megélt bántalmazás	Segítségkérés	Volt bántalmazó szerepben?	Segített bántalmazott diáktársán?
1	Főiskolai/egyetemi diploma	Érettségit adó szakközépiskola	Általános iskola	Verbális	Nem fordult segítségért	Igen (verbális)	Igen
2	Főiskolai/egyetemi diploma	Egyetemi diploma	Általános iskola	Verbális	Szülőktől, barátoktól	Nem	Nem (elkerülte a konfliktust)
3	Szaktanulmányi képző	Érettségit adó szakközépiskola	Általános iskola	Fizikai, verbális	Szülőktől, barátoktól	Igen (verbális)	Igen
4	Főiskolai/egyetemi diploma	Főiskolai/egyetemi diploma	Általános iskola	Verbális	Nem fordult segítségért	Nem	Nem (végignézte)
5	Főiskolai/egyetemi diploma	Főiskolai/egyetemi diploma	Általános iskola, majd gimnázium	Verbális	Nem fordult segítségért	Nem	Nem (elkerülte a konfliktust)
6	Szaktanulmányi képző	Érettségit adó szakközépiskola	Általános iskola, majd gimnázium	Verbális	Szülőktől, barátoktól, pszichológustól és pedagógustól	Nem	Igen
7	Szaktanulmányi képző	Érettségit adó szakközépiskola	Általános iskola	Verbális	Barátoktól	Nem	Nem (elkerülte a konfliktust)
8	/	Befejezett 8 osztály	Általános iskola, majd szakközépiskola	Verbális	Szülőktől, barátoktól	Nem	Igen
9	Szaktanulmányi képző	Érettségit adó szakközépiskola	Általános iskola	Kirekesztés, verbális	Szülőktől, barátoktól	Igen (verbális)	Nem (elkerülte a konfliktust)
10	Szaktanulmányi képző	Érettségit adó szakközépiskola	Általános iskola, majd gimnázium	Fizikai, kirekesztés, verbális és cyberbullying	Nem fordult segítségért	Nem	Nem (végignézte)

Forrás: saját mélyinterjúk lekérdezés, saját szerkesztés

„Mit ront el a szülő? Hogy túlságosan alulértékeli a problémát, de érdekes módon, amennyiben tragédia történik, sok szülő maga helyett keresi a bűnbakot a tanítóknál és a diák társaiban. A tanító, ahogy rendszerint nem foglalkozik azzal, mi zajlik a bántalmazott gyermek otthonában, úgy a szülő sem, azzal, mi zajlik az iskolán belül.” (10. interjúalany) A válaszadók többsége úgy nyilatkozott, hogy átlagos körülmények közt éltek, akik ennél jobbnak festették le, olykor anyagi gondokkal kellett megküzdjenek. Egy-két esetben azonban súlyos problémák voltak a lakhatásban, a családi viszonyokban. Az apa végzettségénél főként a szakmunkás vagy egyetemi végzettség, az anyánál inkább az érettségit adó szakközépiskola vagy gimnázium emelkedett ki. Az egy háztartásban élők száma a három és ötfős család intervallumába esett. Azok, akik nagyobb családba születtek, kevésbé érezték a kirekesztés, bántalmazás súlyát. Bár a testvérek megléte alakítja a személyiséget, a válaszadók szerint nem feltétlen oka annak, ha valakit bántalmaznak, sokkal inkább van köze ahhoz, ha valaki bántalmazóvá válik. A szülők viszonyát tekintve inkább megelégedettségről számolhatók be, míg a családi közeg 10-ből 6 főnél jobb eredményt hozott, ezen belül az apával való negatív kapcsolatnak lehetett nagyobb hatása az interjúalanyok bántalmazottá válására. A családon belüli verbális erőszak sokkal erősebbnek bizonyult, mint a fizikai bántalmazás vagy fenyegetés. Nagyon kevesen vallottak a fizikai büntetésről, ez az iskolák esetében is hasonlóan alakult.

Ami szembetűnő, hogy az általános iskola negatívabb eredményeket ért el, mint a középiskola vagy gimnázium. Akik arról nyilatkoztak, hogy alig változott valami a váltást követően, folyamatként értelmezték a kérdést. Külön-külön nézve az általános iskolákhoz képest jobb közegget jelentett a magasabb szintű oktatási intézmény, hosszútávon mégis elmélyültek az általános iskolák okozta konfliktusok. Ezért a személyiségre gyakorolt negatív hatást, az önbecsülés és önbizalom hiányát, nehézkes kommunikációt és bizalmi problémákat okolták főként.

A segítségkérés kérdésénél sokkal többen mondták, hogy barátaikhoz fordulnak, ezt a kategóriát követte a szülők és a nem fordulna szándékosan senkihez sem. Pedagógus, igazgató, szociális szakember és pszichológus segítségét szinte senki nem vette igénybe. Minden interjúrésztvevő azt nyilatkozta, hogy a visszajelzések, amiket kaptak a bántalmazás természetességére hívták fel a figyelmet. Rákérdezés után az anyagi költségeket, és a szakemberek iskolán belüli hiányát vagy nemtörődömségét jelezték. A bántalmazott felek nagyobb részt úgy vélekedtek, hogy a helyzet meghatározza, kiállnak-e magukért, tőlük kerültek ki azok, akik maguk is bántalmazták

később verbálisan társaikat. A 10 bántalmazottból 7-en nem zaklattak senkit. A maradék 3 interjúalany pedig megbánta, hogy ilyet tett, megbeszélte az általa bántalmazottal rossz döntését. Mikor meg kellett indokolniuk, miért tették, a válaszokban dominált a közösséghez való kötődés érzete, amiben őket is bántották. Ezáltal nem ők kerültek középpontba. Szemlélőként szinte mindenki részese volt konfliktusnak. Ugyanígy, aki látott ilyet, fellélegzett, hogy nem őt bántják, de nagyobb részt sajnálták, akivel történt a dolog. Egyenlő arányban vagy segítettek a bántalmazottnak vagy figyelmen kívül hagyták a konfliktust, de kevesen nézték csak végig a bántalmazás folyamatát, amit egy diáktársukkal szemben követtek el mások. Senki nem mondta, hogy a bántalmazó pártját fogta volna.

A pedagógusok kivételezése egyöntetű ténynek bizonyult. Az már megosztotta az interjúalanyokat, hogy kritizálták is őket mások előtt vagy sem. Bár a válaszok kitérnek arra, hogy többségben a tanító nem bántalmazta őket fizikailag, csak verbálisan. Ennek ellenére is voltak olyanok, akik tapasztalták a súlyosabb visszaélés következményeit, amit a fizikai bántalmazás jelentett.

Bár ez a mélyinterjú kisebb hányadát tette ki és érdekességként szolgált, többen vélekedtek úgy, hogy az azonos neműek között zajlik inkább a bántalmazás, de az elbeszélések alapján nem igazán befolyásolja a nem az eredményeket. A piszkálódást és a verbális módszereket a lányoknak tulajdonították, míg a fizikai tettegességgel több fiú élt. Magyarázatuk alapján a lányok nehezebben engedik el a sérelmeket és alattomosabb módszereket alkalmaznak, míg a fiúk, elmondások alapján könnyebben túllendülnek ezeken. Bár látvány alapján valóban a fizikai tűnhet durvábbnak, a verbális bántalmazást többen hangsúlyozták ki, ezt követte a fizikai bántalmazás, a kirekesztés és a cyberbullying. Ezek teljesen ellentétes adatokat jelentenek az Ifjúságkutatás eredményeihez képest, ahol a fizikai bántalmazásnak nagyobb szerep jutott.

Az interjúalanyok fele okozott saját magának fájdalmat, maga ellen fordított valamit, vagy öngyilkossággal kapcsolatos gondolatai voltak. Azokra, akik támogató családi háttérrel rendelkeztek vagy voltak olyan barátaik, akik kiálltak mellettük, azokra kevésbé volt jellemző, hogy önsanyargatásba kezdtek, de még így is előfordult, hogy magányosnak érezték magukat az osztályközösségben, ahol a bántalmazást megélték.

2.3.2. Szakemberekkel készített mélyinterjúk (4 fő)

A szakemberekkel elkészített interjúk során egy városi általános iskolában és gimnáziumban művészeti tárgyat oktató pedagógussal, egy városi szakközépiskolában történelmet tanító pedagógussal, egy falusi óvodapedagógussal és egy pedagógiai szakpszichológussal volt szerencsém mélyebb beszélgetést folytatni.

Az interjúk eredményeként körvonalazódott, mennyire kevés rálátása van egy tanítónak arra, mely gyermekek közt zajlik konfliktus. Főként ez annak köszönhető, hogy a nagy létszámú csoportok remekül elrejtik, amennyiben bármilyen feszültség is fennáll a felek között. Ez egy kisebb létszámú csoportban valamivel egyszerűbben kiküszöbölhető, mellette egyéni szinten képes az oktató diákjaival foglalkozni, nem érződik az a fajta protekció, ami igazából még mindig erősen jelen van a közoktatásban a tanító és szülő, tanító és diákja között. Egy 30-40 fős osztályban szinte lehetetlenség minden diákkal közvetlen, mégis tiszteletelvű kapcsolatot kialakítani, főként, hogy ez a létszám csoportonként a tanulók majd húszszorosát jelenti egy oktató számára. A magánélet, az egyre fojtogatóbb munkahelyi légkör és szinte teljesíthetetlen elvárások mellett nem is csoda, hogy elmarad az iskola gyermekközpontú hozzáállása. Az elit és a viszonylag új iskolák közti különbségek is figyelmeztetőek lehetnek. Ma az elit iskolák összetétele sem feltétlen aszerint tagozódik, általában nem is tesznek az oktatók ilyen módon különbséget tanítványok közt, hogy melyik szülő tehetősebb. Viszont a gyermekek öltözködésében, viselkedésében, másokhoz való hozzáállásában mindenképp meglátszik, milyen körökbe születtek bele. Ez már önmagában jelenthet okot arra, hogy bántalmazók és bántalmazottak váljanak ki a tanulók köréből. Az mindenképp lényeges, milyen módon szerveződik egy osztály, és tagjai között, milyen összhang van. Egy elit iskolai közegben az intézmény hírneve áll a középpontban, és bár intézményvezetője válogatja, nem feltétlenül a gyermek jóllétével és jólétével foglalkoznak, hanem a teljesítmény fenntartásával. „Az elit iskola olyan, mint egy lóistálló. A jobb tanulók teljesítménye, az igazgató megkülönböztető magatartása, a fölülről és oldalról érkező nyomások összessége előbb utóbb arra sarkallják a többi, kevésbé jól teljesítő diákot, hogy maguk is jobb érdemjegyeket szerezzenek.” (általános iskolai és gimnáziumi pedagógus) Ennek hátulütője azonban a kiszipolyozás érzete, a szórakozás és szabadidő jelentős lecsökkenése és a stressz, az osztályon belüli versengés lesz az a faktor, ami megindítja a felek közti konfliktusokat, a rivalizálást. Ehhez hasonlóan az olyan vegyes összetételű oktatási intézményekben, ahol nagyobb

arányban voltak jelen hátrányos helyzetű diákok, magasabb volt a fizikai bántalmazás aránya, mint egy magasabb státuszú iskolában, ahol több módját ismerték az önkifejezés árnyalt csatornáinak. A magyarázat alapján a gyermek ott sem akart feltétlen bántani másokat, csak a saját érzéseit akarja érvényesíteni és a sérelmeit helyrehozni. Azonban a felgyülemlett feszültséget, ami a családi helyzettel nagyban összefügg, úgy vezeti le, ha egy nálánál gyengébben kitöltheti.

Vannak olyan kimenetelek, amelyek során maga a pedagógus is áldozattá válhat. Ehhez hozzátartozik, hogy a megkérdezettek szerint kicsi a tanítói megbecsültség, sok a teher, de a jutalom nem egyenértékű a befektetett munkával. Frusztráló, hogy a pedagógushiány miatt nincs effektív szelektálás abban, ki végezheti ezt a munkát, ami megkérdőjelezi, valóban erre alkalmas személyek vesznek-e részt a közoktatásban. Sajnos nem elég, ha az illető szeret is tanítani és a tanítványai érdekeit tartja szem előtt, amennyiben ilyen közegben kell azt tennie és a megélhetésére is gondolnia kell. Más esetben akár elég az is, ha egy olyan tárgyat tanít, amely alacsonyabb presztízzsel bír más tárgyakkal szemben, ezt pedig az intézmény és annak tanítói is jól láthatóan egymás és a diákok tudtára adják. Már érezhető egy határ- és alá-fölérendeltségi eltolódás emiatt. A furcsaságot csupán az jelenti, hogy az olyan oktatás, amely az éneket, a rajzot, az etikát, a táncot és drámát, így a kreativitást és sokszor kultúraőrző tevékenységeket háttérbe szorítja, hogy az alaptudást kamatoztassa csak, az önismeret fejlesztését, a csoport teljes aktivizálását, együttműködését, empátia gyakorlatát és a stressztől mentes versengést tagadja meg. Tehát mindazt, ami mérsékelni tudná az iskolán belüli ellentétek fokozódását. „A pszichés munka, amely emberekkel foglalkozik, alkalmas és felkészült emberek kellene. A pszichés sérüléseket egy pedagógusnak és egy diáknak is nehezebb feldolgoznia. Az nem olyan, mint a fizikai, hogy elfárad és ki tudja pihenni másnapra, komoly szellemi energiát emészt fel túllépni egy akár hosszú hónapokig tartó önmarcangoláson.” (pedagógiai szakpszichológus)

Az esetleges konfliktushelyzetek elleni stratégiát az intézmény vezetője határozza meg. Az interjúalanyok esetében kiderült, hogy a legnagyobb feladatot az iskolai pszichológusok vagy szociális szakemberek és pedagógusok közötti együttműködés jelenti még mindig. „Az ilyen szakember olyan, mintha a háttérben lenne. Jelentősége akkor mutatkozik meg, mikor a probléma nem feltétlen megoldható a tanár közreműködésével.”(szakközépiskolai pedagógus) Válaszolta az egyik megkérdezett oktató az iskolai pszichológusokkal kapcsolatban. Egyúttal kifejtette, hogy a tanító önmagában nem elég ahhoz, hogy kezelni tudja a konfliktushelyzeteket diákok között,

ugyanis nem erre helyeződik a hangsúly a pedagógusok képzésekor. A 30-40 éves korosztályba tartozó pedagógusok esetében is tapasztalható, hogy rosszul kezelik az ilyen jellegű problémát. Gyakori hiba, hogy erőszakra szóbeli erőszakkal, kiabálással válaszolnak. Bár ez kezdetekben kielégítheti a célt, hosszú távon egyáltalán nem vezet megoldásra. Félelemmel sem hosszú távú fegyelmet nem lehet fenntartani, sem bizalmat kiépíteni. A tekintélyt ez nem helyettesítheti és a konfliktust sem oldja meg. Amennyiben a konfliktus egyik felére irányul a tanító haragja, úgy azt adja az osztály tudtára, hogy azt a személyt megszégyenítették, bántani lehet. Semmiképp nem ez a követendő példa. A megfelelő módszerekre az erre alkalmas személyek tudják felkészíteni az oktatókat, akár külön felzárkóztatás és bemutató keretein belül. Ezzel szemben az iskolai pszichológusok jelenlétéről nem feltétlen tájékoztatják a szülőt, a gyermeket, de még a pedagógusok körében is kérdéses, dolgozik-e az iskola intézményében ilyen szakember.

Hogy miért nem derülnek ki a konfliktusok az iskolán belül? Vannak esetek, amikor a gyermek hozzáállása a saját érdekeit előbbre helyezi, ezért megtagadja magától, hogy foglalkozzon a bántalmazással, ami érte. Egy vissza nem jelzés idővel elcsendesíti a kedélyeket, mert a bántalmazó számára nem kifizetődő. A gyakoribb viszont, hogy a gyermek úgy érzi, a közeg, amiben él, nem tulajdonít jelentőséget a gondjának, vagy természetesként fogja fel azt, esetleg fél attól, amit visszajelzésként kaphat. Ez is egy érdekátcsoportosítás, azonban itt a saját érdekeit helyezi mások érdekei alá.

Az interaktív világ, amiben élünk, a média befolyásoló hatása szintén meghatározónak számít a mai világban. Bár nincs fizikai kapcsolat köztünk és azok között, akikkel az online térben vagyunk, mégis bonyolult kapcsolati hálókbán, csoportokban kommunikálnak egymással az emberek. Egy gyermeknek, aki az interaktív világba született bele, szinte minden információhoz hozzáférése van, bármit megtehet. A veszélyekre való felkészítés azonban alig van jelen az iskola intézményében, holott a cyberbullying már létező bántalmazási mód, amelynek legnagyobb veszélye, hogy tág köröket képes megmozgatni a világ bármely részén, nem kell hozzá fizikai érintkezés, szinte névtelen és ezekből fakadóan non-stop módon zajlik. Az információs társadalom egyben átalakítja a fiatalok társas viselkedését is, kommunikációját. Ebből következik, hogy az iskolában elmosódhatnak a határok viselkedés terén, de akár a védelmi határok is. A gyermekek a felnőtt világ leképezései, ami már társadalmi szintű problémát jelent, társadalmi szintű felelősség, a politikai

behatás a média és az erőszak, a szexualitás befolyásoló ereje, amit a média közvetít, hiába vannak gyerekzárak, amiket fel lehet oldani egyszerűen, nem teszik lehetővé, hogy a gyerek ne vegyen alapul ezekből. Erre remek példát jelent a korlátozásokból és a COVID-19 járványból fakadó vírusbullying, aminek alapja, hogy azokat támadják, akik elkapták a vírust vagy felvették/nem vették fel a védőoltást, a helyzet okozta feszültséget így levezetve másokon. Ez is egy szülőktől, felnőttektől átvett magatartásforma, ugyanis a gyermekek a társadalom miniatűr leképezései. „Ez a társadalom nem arra van tréningezve, hogy az együttérzés, a megértés és a segítség a felelősségvállalás jegyében döntsön.” (általános iskolai és gimnáziumi pedagógus)

ÖSSZEGZÉS ÉS ÉRTEKEZÉS

2022. március 4-én lehetőségem nyílt betekintést nyerni Szőnyi Lídia pedagógiai szakpszichológus egy előadásába a Mathias Corvinus Collegium győri intézményének keretein belül, aki szintén az iskolán belüli erőszak témakörét boncolgatta és a megelőzést elősegítő módszereket hangsúlyozta. A „Hogyan óvjuk meg gyermekeinket a kiközösítéstől?” (Szőnyi, 2022) című előadás, a felhasznált Magyar Ifjúság 2020-as adatbázisának másodelemzése és a mélyinterjúk általi tapasztalataimnak köszönhetően egy olyan összkép alakulhatott ki, melyekben a jelenlegi hiányosságok mellett a megoldásra való lehetőségek is körvonalazódni látszanak. A lényeg viszont, hogy hiába tekinthető népszerűnek, hiába felfutóban levő téma az iskolai bántalmazás, mai napig nagy nehézségeket okoz olyan módszereket létrehozni, melyek tényleges megoldást nyújtanának, ezek közül is talán egyetlen intézkedés bizonyul csak minden fél számára kifizetődőnek. A probléma árnyékában ugyanis mindig valamilyen mélyebb eredetű megoldatlan konfliktus leledzik. Akár a családon belüli helyzet, a kapcsolati hálózatok, a meg nem adott esélyegyenlőség, az állam által háttérbe szorított jelentőség, annak elvétele, az össze nem egyeztethető folyamatok, a korábbi negatív tapasztalatokból származtatható megkülönböztetés, bűnbakkeresés vagy bosszúállás kiválthat egy ilyen helyzetet. Lehetőségként persze mindig ott marad a tudat is, hogy nem gondolkodunk hasonlóan, nem rendelkezünk ugyanazon személyiséggel, ez pedig már elegendő táptalajként szolgál az erőszak számára, ennek ellenére amennyiben hibázunk mégis a tradíciók és társadalmi normák hasonló keretein belül tesszük azt.

Összességében nézve úgy hiszem, a gyermekek számára a legfontosabb, hogy egy kiegyensúlyozott, szeretetteljes családi környezetben éljenek, ezzel nagyobb az esély arra, hogy nem fognak agresszióval élni egy ilyen életvitel mellett, illetve nem válnak feltétlenül potenciálisan támadhatóvá, sokkal elfogadóbbak és megértőbbek lesznek társaikkal szemben. Az iskolákban és a családokban is azt a szemléletet kellene súlykolni a gyermekekbe, hogy problémáikkal fordulhatnak felnőttekhez. Elsődlegesen azt kell elhinniük, hogy nincsenek egyedül és környezetüktől segítséget tudnak kérni.

Hogy köteles-e a pedagógus közbelépni? Véleményem szerint igen, visszafogott, nyugodt hozzáállással természetesen mindenképp ajánlott gátat szabni egy ilyen konfliktusnak, hogy ne mérgesedjen még tovább. Ennél viszont sokkal fontosabbnak tűnik megelőzni a nézeteltérések létrejöttét, de emellett szoktatni is a gyermekeket egy

másfajta életszemléletre. Tudatosan be kell építeni bizonyos szabályokat és ismereteket a témában a tanulók életébe, főként, ha a szülők az érzékenyítéshez tartozó kötelességüket elhalasztották. Az iskolák biztonságossá tétele, iskolai pszichológus, szociális munkás, az iskolaőr egy javított és hatásos működés elvet képviselő változatának bevonása, mely nem az erőszakot és a hatalmat testesíti meg, úgy gondolom, valós megoldást jelenthetne. Amíg a megfélemlítésre fókuszál a jelenlétük, addig nem érnek el változást. Gyakorlati szinten érzékenyítő órák szerepének növelésére, aktív gyakorlatra és tudatos érzékenyítésre a csoportos együttélés és együttműködés, az elfogadásának irányában, a kommunikációs készségek és játékosan önfejlesztő órák létrehozására, az önismeret gyakorlatára volna szükség, hogy közelebb kerülhessenek az iskolák egy bántalmazástól mentes környezethez. Leszögezendő, hogy ez nem csak a diákokra, de a pedagógusokra is értendő. Azonban önmagában a pedagógus vagy pszichológus, aki nem bír tekintéllyel az olyan gyerekek esetében, akik nem képesek együttműködésre, képtelen lesz a szülők nélkül lényeges hatást gyakorolni rájuk.

A szülő véleménye a gyermek szemében általában nagyobb erővel bír a pedagógus szavával szemben. Természetesen itt is vannak kivételek. Ők a gyermek számára a pozitív vagy negatív mintaadók. Egy gyermek akkor is jóként és megkérdőjelezhetetlenként fog tekinteni arra a felnőttre, aki felnevelte, otthont és ellátást nyújtott számára, még ha a módszerei, az összességi társadalom szemszögéből nézve is, egy toxikus nevelésstratégiáról árulkodnak. Csak jóval később tudatosulhat az érintett, már felnőtté váló gyerekekben vagy felnőttekben, hogy talán mégsem volt annyira jogos egy esetleges szidalom, verés, büntetés, és nem ő a hibás a történetért. Hogy az esetek többségében ez vajon lecsapódik-e vagy sem, képesek-e rajta túllendülni az elszenvedők vagy továbbra is az önsanyargatás formáit viszik tovább egész életükön, csakis azon múlik, mennyi segítséget kaptak idő közben, vagy egyáltalán tudatosult-e bennük igazán, hogy segítséget kérni és élni vele, egyáltalán nem félnivaló döntés. Sajnos, mint kiderült, léteznek olyan szülők, akik szándékosan szembemennek a tanítókkal, még ha azok intézkedései a gyerek érdekeit is szolgálják. Akár ilyen esetben is válhat maga a tanító is áldozattá. Ez azonban már egy másik kutatás témája is lehetne. Ez esetben vagy nincsenek tisztában gyermekeik viselkedésével, teljesítményével, vagy személyes támadásnak veszik, amennyiben valami miatt előveszik az érintett csemetét. A cél az volna, hogy egy olyan kompromisszumra és együttműködésre hangsúlyt helyező kapocs jöjjön létre a

pedagógus és a szülő között, amely a gyermek kiegyensúlyozott és semmiképpen sem presztízsbeli, etnikai vagy származási különbségekre, legfőképpen pedig nem kivételezésre épül.

A pedagógus és a szülő önös érdekei nem lehetnek előbbre valóak, mint a gyermek egészségi állapota és fejlődése. Természetesen ez nem azt jelenti, hogy nincs más dolguk, mint az érintett lelki állapotával foglalkozni. Sokszor elég egy elismerő szó, egy őszintén érdeklődő kérdés, ami az érintett egészségi állapotával kapcsolatos. Amennyiben pedig okot ad a helyzet arra, hogy az osztályfőnök, az oktató és az iskola intézménye lépésre szánja magát, tegye is meg. Ne az intézmény hírneve, hanem a gyermek jólléte legyen elsődleges. Ennek ellenére az iskola, bár sokan tévesen gondolják, mindenekelőtt a gyermekek tanítását és fejlesztését szolgálja, nem pedig pszichológiai intézetként funkcionál. Azonban, ha ezt az állítást mégis kiforgatjuk, a gyermekek, tanulók fejlődéséhez az érzelmi és csoportos fejlesztés is hozzátartozik. Nem szabadna direkt vagy indirekt bántalmazásnak alávetni, kirekesztéssel megismertetni, ellenszenvnek és kivételezésnek kitenni egy még fejlődésben lévő szervezetet sem, akinek az a célja, hogy önmaga lehető legjobb énjéhez jusson közelebb és személyiségét fejleszthesse, hogy a társadalom számára a későbbiekben egy aktív, határozott, együttműködő, megbízható, terhelhető és profitot hozó tagja legyen.

Amennyiben a prevenció nem hatásos valamilyen okból kifolyólag, a konfliktus pedig megkezdődött, az egyedüli olyan módszer, amibe érdemes fektetni, az a resztoratív konfliktuskezelés és annak alapelveinek terjesztése, erre pedig Szőnyi Lídia témában való előadása is tanúbizonyságot ad (Szőnyi, 2022). Ezek helyreállító módszerek és erős szankciók bevezetésével járnak. Az utóbbi például a prevenció egyik legfontosabb tényezője. Amennyiben egy szabály nincs megerősítve, nem átfogó az iskolai bullying stratégia, megszegése esetén nem jár határozott és természetesen erőszaktól mentes büntetés, az azt sugallja a bántalmazással élő felek számára, hogy az intézmény támogatja tettüket. Ha ez ennek ellentétjeként valósul meg, úgy az agresszióval élő fél a továbbiakban felhagyhat ezzel a folyamattal. Mind az intézmény, mind az osztály vagy csoport összefogásának eredményeként elutasítást kell, hogy lásson az effajta viselkedés felé, aki élt vele. Itt is egy olyan elv uralkodik tehát, hogy csak azt tudják megtenni a bántalmazottal, amit az adott csoport megenged és előnyben részesít.

A resztoratív vagy magyarul helyreállító konfliktuskezelés alapelvei közé tartozik, hogy a konfliktust nyílttá tegye, ne eltusolja a konfrontációt, hanem vállalja azt fel.

Amennyiben ez nem így történik, várhatóan tovább mélyül, amint félre lett söpörve. Mivel egy bántalmazás résztvevői nem csak a bántalmazással élő félre és az azt elszenvedőre korlátozódnak, a szemlélők, a csoport erejére építenek ezek a módszerek, minden résztvevőt bevonnak és egyenlőként kezelnek. Először mindenképp a bántalmazást indító személy megakadályozása a cél, utána jön az elszenvedő. A módszer megköveteli a közbeavatkozást. Azonban mint már korábban szó esett róla, nem a büntetést alkalmazza. Úgynevezett reintegratív szégyenérzetet keltet az agresszorban, újrabevonást alkalmaz, amivel kialakul az empátia a másik fél helyzetével szemben, erősíti az elkövető és a közösség közti morális kötődést. A John Braithwaite nevéhez kötődő módszer lényege a „Crime. Shame and Reintegration” írásában a következő: „The theory of reintegrative shaming, in contrast, adopts an active conception of the criminal. The criminal is seen as making choices- to commit crime, to join a subculture, to adopt a deviant self-concept, to reintegrate herself, to respond to others' gestures of reintegration- against a background of societal pressures mediated by shaming.” (Braithwaite, 1989:9) Saját szavakkal leegyszerűsítve, a módszer segítségével az elkövető szemszögéből próbálja adaptálni a történeteket. Ezt az alapján teszi, milyen döntéseket hoz és hozott. Az agresszív fél viselkedését vizsgálja, nem pedig annak jellemzőit. A mód mindenképp a szociális készségeket javítja. Mindez mellett a resztoratív érzelmekre és a szükségletekre reflektál, a jövőt és a megoldást tűzi ki célként és semmiképpen sem a büntetés, csupán a jóvátétel és a hozzá vezető utak, módok, lehetőségek számítanak.. Nem az a lényege, hogy ki a bűnbak és mit érdemelne, hanem, hogy kit miként érintett és mivel lehet helyrehozni. Csupán megértés és fogalmazásbeli különbségek, melyek azonban alapvető jelentőségűek. További célkitűzésük, hogy már a probléma keletkezésénél kezeljék a konfliktust. Az iskolai pszichológusok részéről fontos, hogy mind a gyermek számára elmagyarázzák a helyzet lényegét és súlyosságát, illetve tanácsokkal, segítséggel lássák el a tanítókat, szülőket, hogy jobban érthessék és kezelni tudják a gyermekkel történeteket, vagy magát a csemetét. A hangsúly itt azon van, hogy képesek-e a felek segítséggel megérteni a másik fél helyzetét, szükségleteit vagy sem. Ehhez viszont legelsőnek a gyermeknek kell kifejeznie saját igényeit. Mivel összességében nézve a kapcsolatok azok, amik sérülnek, azokat is kell helyrehozni. Ez viszont nem azzal jár, hogy elveszünk az ellenségeskedő felektől a konfliktust. Megfelelő egyengetéssel rávezetjük őket, hogy maguk tudják sikeresen megoldani a közös problémát, empátiát mutatunk feléjük, hogy maguk is bele tudják képzelni magukat a másik helyébe. Mi történt? Mire van szükség

ahhoz, hogy megoldódjon? Mivel lehetne megelőzni egy lehetséges második esetet? Az empátia a kulcsfogalom és hogy bármilyen vizsállyról van is szó, azt helyre lehet hozni.

A mai iskolákban miként valósul ez meg? A tapasztaltak alapján bár az intézmények kötelesek az iskola belső békéjét fenntartani iskolai pszichológusok jelenlétével, szociális segítők közreműködésével, iskolaőrökkel, gyakran nem valósulnak meg a hozzájuk fűzött remények. Ennek az oka nem abban keresendő, hogy nem ismernék a megfelelő módszereket vagy nem végeznének alapos munkát, hogy az alapvető iskolai és pedagógiai folyamatok során megoldásokat találjanak, legalábbis nem minden esetben. A gond egyrészt, hogy a tanulók a kutatás eredményei alapján nehezen vagy nem szívesen fordulnak szakemberekhez vagy szüleikhez. Gyakori ok, hogy félnek a megtorlástól, ezért inkább továbbra is kiteszik magukat a bántalmazásnak, alá vetik magukat a bántalmazó fél akaratának, azon az elven, hogy a nézeteltérés csak rájuk vonatkozik. Vannak, akik nem akarnak terhet jelenteni családjuk számára, de így nyilvánvalóan megoldásra sem jut senki.

Egy viszonylag frissnek tekinthető, néhány éves megoldásként megjelent az iskolaőrök elhelyezése oktatási intézményekben kezdeményezés (Gyurkó, 2020). Ez főként a pedagógusok védelmére jött létre, de kiterjedhet minden iskolán belül zajló konfliktus kezelésére. Adott egy rendőr, akit a helyszín felügyeletére jelölnek ki, munkája elvégzéséhez pedig szükség esetén erőszakot is alkalmazhat. Engedélyezett számára a vegyi szerek és a rendőrbot használata. A kezdeményezés azonban Dr. Gyurkó Szilvia, pszichológus, véleménye szerint, csak egy kifelé irányuló szépítőelem, látszólagos, de nem szünteti meg az iskolán belül zajló konfliktusokat, csak más szintre helyezik át azokat.

Másik oldalról az is közrejátszhat, hogy bár az iskolákkal kötött szerződésük szerint az iskolai pszichológusoknak preventív eszközökkel kell mérsékelniük a felmerülő szembenállásokat, foglalkozásokat és megelőzésre szánt tájékoztatásokat tartanak amellet, hogy jelenlétük ad valamennyi biztonságot, mind az iskola, mind pedig a diákjai számára, munkájuk még sem hatásos, amennyiben sem az intézmény, sem pedig az ott tanítók köre nem fogékony és együttműködő ez irányban. Még mindig vannak olyan tanítási egységek, melyek mintha nem tudnák ezt a szervezetséget megvalósítani, külön működnek egymástól, mert a fontossági sorrendek különböznek. Nem állíthatom, hogy ennek ellenére ne lennének kisebb-nagyobb sikerrel bíró próbálkozások. A helyzet az, hogy ezeknek szigorú volta és mértéke intézmény és intézményvezető függő. Amennyiben az igazgató érdekei nem feltétlen a gyermek

jóllétére, a teljesítményre korlátozódnak csak, nyilvánvalóan nem is fektet az ügybe annyi energiát, mint lehetne. Mint az egyik tanítóval elkészített mélyinterjúnál is kihangsúlyozták, amennyiben konfliktus van, igyekeznek intézményi szinten belül is a két fél, esetlegesen pszichológus személyére korlátozni a nézeteltérést. A szülő és igazgató bevonása pedig a legvégső esetben szorgalmazott. Ebben az egyéni esetben például a vége az lett, hogy inkább hallgattak a konfliktusról, így rendeződni sem rendeződött az. Ez pedig egyik félnek sem kifizetődő a gyakorlatban és érzelmileg sem, ugyanis nem csak, hogy kompromisszumot nem tartalmaz, de megoldást sem jelent hosszú távon.

Gondolatmenetem zárásaként Miroslav Volf, teológus, szavaival élnék: „A szeretet háromféleképpen fedezheti el a bűnt. Az egyik: ha nem veszi észre, vagyis ha bizonyos értelemben "vak" a bűnre. A szeretet jóindulattal tekint a másikra, és vonakodik észrevenni a bűnt, még ha az ott is van. A másik: azokat a bűnöket, amelyeket észrevesz, a szeretet vagy valamiféle enyhítő körülménnyel magyarázva, vagy a megbocsátás segítségével a csend mögé rejti. A harmadik: megakadályozza, hogy a bűn megtörténjen.” (Volf, 2016:178) Miért ne kezdhethénk mindjárt a harmadik lépéssel?

IRODALOMJEGYZÉK

- Andorka, R. (2006): Bevezetés a szociológiába., Budapest, Osiris.
- *Az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlésének 1666 (2004)1 számú ajánlása a gyermekekkel szemben alkalmazott testi fenyegetés Európa-szerte történő megtiltásáról.* (2007 06. 01.). Letöltés dátuma: 2022 január 6., forrás: Európa Tanács Információs és Dokumentációs központ: http://www.europatanacs.hu/pdf/Parlamenti_Kozgyules_1666_ajanlasi.pdf
- Braithwaite, J. (1989): *Crime. Shame and Reintegration.*, Melbourne, Cambridge University Press. p.9
- *Egyezmény a gyermek jogairól* (2012. 03. 28.). Letöltés dátuma: 2022 január 6., forrás: UNICEF Magyar Bizottság Alapítvány – Minden gyerekért: <https://unicef.hu/wp-content/uploads/2014/10/ENSZ-egyezm%C3%A9ny-a-gyermekek-jogair%C3%B3l.pdf>
- Forward, S. (2000): *Mérgező szülők: Hogyan szabaduljunk meg fájdalmas örökségüktől, és nyerjük vissza életünket?*(Lélek-kontroll).(Kövi Gy., Ford.), Budapest, Háttér.
- Gyurkó, Sz. (2020) In: D. Tóth Krisztina: *Elviszlek magammal.*(műsor), Letöltés dátuma: 2022 április 3., forrás: WMN.: https://www.youtube.com/watch?v=DrfPiTT4PW8&ab_channel=WMNMagazin
- Gyurkó, Sz. (2020 06. 04.): *Mégis mire jó az iskolarendőrség? – Szakértőnk válaszol a leggyakrabban feltett kérdésekre.* Letöltés dátuma: 2022 április 3., forrás: WMN: <https://wmn.hu/ugy/52955-megis-mire-jo-az-iskolarendorseg---szakertonk-valaszol-a-leggyakrabban-feltett-kerdesekre>
- Hercsel, A. (2021 09. 10.). *A magyar iskolák szükségszerűen termelik ki az erőszakot.* Letöltés dátuma: 2021 szeptember 12., forrás: Index: <https://index.hu/belfold/2021/09/10/ongyilkossag-bantalmazas-iskolai-zaklatas-gyerek-pszichologus-trauma-kek-vonal-csekeo-borbala/>
- *Hol tiltott a gyermekek testi fenyegetése?* (2021. 08. 11.). Letöltés dátuma: 2022 január 6., forrás: Szabad Európa: <https://www.szabadeuropa.hu/a/testi-fenyites-tiltott-karos/31333249.html>
- Komlósi, S. (1995): *Családi életre nevelés.*, Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó.

- *Magyar Ifjúság Kutatás (2020)*
- *Magyarország Alaptörvénye (2012)*
- *Magyarország Alaptörvénye (2020)*
- *Négy magyar régió az Európai Unió legszegényebbjai között.* (2018. 02. 18.).
Letöltés dátuma: 2022 március 21., forrás: Portfolio:
<https://www.portfolio.hu/gazdasag/20180228/negy-magyar-regio-az-europai-unio-legszegegyebbjai-kozott-278161>
- Sacco, Frank C., Twemlow, Stuart W. (2012): *Miért nem működnek az iskolai bántalmazás-ellenes programok?*, Budapest, Flaccus.
- Szántó, Sz. (2019): *A szavaimmal bántalak és lehet, hogy észre sem veszed – avagy a verbális bántalmazás típusai.* Letöltés dátuma: 2022 április 4., forrás:
<https://drszantoszilvia.hu/2021/03/28/a-szavaimmal-bantalak-es-lehet-hogy-eszre-sem-veszed-avagy-a-verbalis-bantalmazas-tipusai/>
- Szőnyi, L. (2022): *Hogyan óvjuk meg gyermekeinket a kiközösítéstől?* Mathias Corvinus Collegium, Győr, 2022 március 4.
- *Testi fenyítés az iskolában – Kutatási eredmények.* (2012 03. 12.). Letöltés dátuma: 2022 január 6., forrás: Varázsbetű BT.:
<https://www.varazsbetu.hu/testifenyites.pdf>
- Tóth, R. (2019 03. 01.). *„Hagyjál békén!” – Avagy miért létezik iskolai bántalmazás, és hogyan tegyünk ellene?*, Letöltés dátuma: 2022 január 5., forrás: Mindset Pszichológia: Mindset szaklap: <https://mindsetpszichologia.hu/hagyjal-beken-avagy-miert-letezik-iskolai-bantalmazas-es-hogyan-tegyunk-ellene>
- Tóth, O. (1999): *Erőszak a családban.*, Budapest, TÁRKI Társadalompolitikai Tanulmányok 12.
- Volf, M. (2016): *Emlékeink Gyógyulása.*, Budapest, Harmat.

MELLÉKLETEK

Szakemberekkel készített mélyinterjú vázlata

1. Bemutatkozás

Veress Lili vagyok, a Széchenyi István Egyetem harmadéves szociológus hallgatója. Mindenek előtt szeretném megköszönni bizalmát és segítségét ennek a mélyinterjúnak az elkészítéséhez! A mélyinterjú teljes mértékben anonim, sem az Ön, sem munkáltatójának, kollégáinak, diákjainak, sem pedig az intézménynek, amelyben dolgozik, személyes adatai, nem kerülnek nyilvánosságra, ezzel is védve a személyiségi jogokat. Amennyiben beleegyezik egy hangfelvétel keretein belül szeretném lefolytatni a beszélgetést, ami csakis a pontos feldolgozás folyamatában segídené nekem.

Mivel az iskolán belüli erőszak, kiközösítés és bántalmazás a szakdolgozatom kulcspontját képezi, ezért mindenképp szerettem volna egy olyan utat választani, mely úgy gondolom képes őszintén és eredményesen feltárni ennek a közérdekű, egyre fontosabb kérdésnek a súlyosságát. Ennek ellenére mégis kevés szó esik róla a köztudatban, és a módszerek tekintetében is hiányosságok merülnek fel. Valamiért a hétköznapiak során, főként, ha intézmények bevonásával zajlik a felmérés, az emberek nehezen nyílnak meg, egyfajta tabutémaként kezelik ezt a nehezen felmérhető tény és következményeit.

2. Interjúalany bemutatkozása

- A kérdezett bemutatkozása, az intézmények típusai, amiken belül tanított(anonim)
- Milyen állásban dolgozik vagy dolgozott az adott intézményekben?
- Milyen közösségben kellett dolgoznia? (kollégák hozzáállása, gyermekek hozzáállása)
- A közeg megfelelő volt-e munkája betöltésének sikeressége érdekében? Mennyire segítették ezt az intézmény, az elvárások vagy a diákok és tanárok?
- Mennyire volt rálátása az intézmények működésére?

3. Az iskolán belüli bántalmazás és erőszak, alapfeltételek

- Mennyire lehet tanárként/pszichológusként rálátni a diákok közt zajló konfliktusokra? Mennyire észrevehető? (rejtett vagy nyílt)
- Mennyire befolyásolja a családi háttér és az iskolázottság a gyermekek életét és a hajlamot akár az agressziót kezdeményező, akár az agressziót fogadó vagy szemlélő felek számára?
- Vannak az intézményben olyan szakemberek, akik a gyermekek jóllétével foglalkoznak? Iskolai pszichológus, szociális munkás, akik a konfliktusokat kezelik?
- Ha ilyen nincs az intézményen belül, vannak tanítók, akik igyekeznek elegyengetni a problémákat?
- Amennyiben felmerül egy konfliktus, milyen módon képes az intézmény kezelni azt? Figyelmen kívül hagyja vagy igyekszik közbeavatkozni?
- Milyen okai lehetnek annak, hogy ezek a konfliktusok gyakran nem derülnek ki?
- Mik a tapasztalatok? A diákok bizalommal fordulnak a tanítókhoz, amennyiben konfliktusok jönnek létre? Segítséget kérnek, vagy eltitkolják?
- Amennyiben a konfliktus kiterjedt, mennyire képesek a kollégák egymás segítségét kérni, illetve mi befolyásolja a szülőkkel való együttműködést?
- Milyen következményeket tudna felsorolni, akár szakemberi szemmel vagy szülőként, amik a résztvevőket sújtják egy ilyen eset kapcsán?
- Vannak ez esetben stratégiák, amiket az intézmény szab? Módszerek, amikkel kezelni lehet a problémát?
- Vannak érzékenyítő órák, külön foglalkozások, szakkörök vagy más lehetőségek, hogy harmonikus osztályközösségek alakulhassanak ki, tehát prevenciós folyamatok?
- Milyen módon áll Ön ehhez a helyzethez? Van saját stratégiája arra az esetre, ha ez bekövetkezne?
- Ön tanárként/pszichológusként mennyire érzi kötelességének közbeavatkozni, mikor szem- vagy fültanúja egy ilyen ellentétnek?
- Mit gondol a testi fenyegetésről? Vannak olyan esetek, mikor az ilyen típusú fenyegetés elkerülhetetlen? Mindenképp mellőzni kell ezt az erőszakos módszert?

4. Általánosan, vagy a saját meglátása szerint melyik gyakoribb a következők közül?

- Az azonos neműek közti viszály?(fiú-fiú, lány-lány) vagy az ellenkező neműek közti viszály gyakoribb?
- Melyiket tartja durvább felállításnak? Ha fiúk vagy lányok közt zajlik a viszály? Fizikai, verbális, kapcsolati(kiközösítés) vagy cyberbullying(internetes zaklatás)? Tanár-diák viszály vagy a diák-diák viszály?
- Amennyiben a konfliktusban egy tanár és egy diák vesz részt, mennyire lehet kezelni a helyzetet? Laikus szemmel, Ön mit tenne egy ilyen szituációban?

5. Végső meglátások

- Mi lehet Ön szerint a legnagyobb ok az iskolán belüli kiközösítés és bántalmazás hátterében?(tradíciók és családi háttér)
- Milyen megoldásokat tudna javasolni ennek gátlása érdekében?
- Akit bántalmaznak, mindig áldozat, a bántalmazó pedig mindig csak bántalmazó?
- A társadalmunk és az oktatás felkészíti a tanítókat, szakembereket, szülőket és diákokat arra, miként kezeljenek egy ilyen szélsőséges, de annál gyakoribb problémát?

Interjú vázlata (agresszióval élő fél, bántalmazást elszenvedő vagy szemlélő fél)

1. Háttér

- Családi háttér (Kikkel? Hol? Hogy? Milyen körülmények között?)
- Milyen a kapcsolatod szüleiddel? Ha van, testvéreddel?
- Úgy érzed, hogy megfelelő háttérrel rendelkezél?
- Mennyiben alakította személyiséged a családdal való viszonyod? Testvéreddel való kapcsolatod miként határozta meg személyiséged?

2. Az iskolai bántalmazás

- Milyen kapcsolódási pontod van az iskolán belüli bántalmazás és kirekesztődés témájában? (Voltál bántalmazó, bántalmazott vagy szemlélő?)
- Amennyiben volt bármilyen konfliktusod iskolán belül, miként oldottad meg? Voltak olyan személyek, akikhez fordulni tudtál?(pszichológus, tanító, szülő, testvér, barát) Ha nem, miért?
- Hogy érzed, milyen módon változott a közeg az általad járt oktatási intézményekben?
- Volt konfliktusod valaha oktatóddal? Abban az esetben milyen megoldásokat tudnál felsorolni?
- Amennyiben láttad, hogy egy társad kiközösítették, mit tettél? (szemlélődő kérdése)
- Kiálltál magadért, mikor nézeteltérésbe ütköztél? Voltak barátaid, akik segíteni tudtak?

3. További lehetséges kérdések a véleményekkel és a jövővel kapcsolatban

- El lehet felejteni a sérelmeket, vagy a tapasztalatok végigkísérik azt egész életében, aki valamilyen módon az iskolai bántalmazásokat megélte?
- Szerinted mi lehet a legnagyobb oka az iskolán belül történő kiközösítésnek és bántalmazásnak?
- Véleményed szerint, hogy lehetne tenni ellene?(prevenció)

- Mennyire befolyásolják szerinted a tradíciók és a magyar társadalom a probléma jelenlétét?
- Cyberbullying és interaktív világ behatása. A médiafogyasztás, vagy a médiával kapcsolatban való tudás, tudatlanság kiváltó ok?
- Szerinted minden esetben csak bántalmazó a bántalmazással élő fél és mindig áldozat a bántalmazást elszenvedő?
- Melyik gyakoribb szerinted? (Azonos neműek konfliktusa/ellenkező neműek konfliktusa? Módok alapján? Durvaság alapján? Gyakoriság alapján? Résztvevők szerint?)
- Hogy érzed, milyen emberré váltál? Hogy alakították a tapasztalataid a világ és életszemléleted, tulajdonságaid? Elégedett vagy a jelenlegi voltoddal vagy változtatnál rajta?

ÁBRA- ÉS TÁBLÁZATJEGYZÉK

1. ábra: A gyermekek testi fenyítését betiltott országok	5
2. ábra: A Varázsbetű folyóirat iskolai fenyítéssel kapcsolatos felmérésének kérdéseire választ adók összetétele (%).....	11
3. ábra: A Varázsbetű felmérésében résztvevők megoszlása az iskolai testi fenyítés megengedésével kapcsolatban (%)	12
4. ábra: Az iskolai fenyítést támogató válaszadók megoszlása megengedett fenyítési forma alapján (%)	13
1. táblázat: Az iskolai bántalmazás különböző típusait megélők száma (N=8000)	19
2. táblázat A verbális, fizikai és kapcsolati bántalmazást tapasztaló 15-18 évesek aránya régiós bontásban (%).....	20
5. ábra: A verbális, fizikai és kapcsolati bántalmazást tapasztaló 15-18 évesek aránya régiós bontásban (%).....	21
6. ábra: A magyarországi régiók gazdasági fejlettségének összehasonlítása (%)...	22
3. táblázat: Az online zaklatást és visszaélést megéltek aránya régiós bontásban (%)	23
7. ábra: Az online zaklatást megéltek aránya régiós bontásban (%).....	23
8. ábra: Az online bántalmazást elszenvedő 15-18 évesek aránya régiós bontásban (%)	24
9. ábra: Az online visszaélést megéltek aránya régiós bontásban (%).....	25
4. táblázat: A szülők iskolai végzettségének hajlamosító hatása az iskolán belüli bántalmazásra (%)	26
10. ábra: A szülők iskolai végzettségének hajlamosító hatása az iskolán belüli bántalmazásra (%)	27
5. táblázat: A megélt negatív tapasztalatok hatása a bántalmazás szintjeire (%)....	28
11. ábra: A szülő halálának hatása a bántalmazást elszenvedőkre (%).....	29
12. ábra: A szülők válásának hatása a bántalmazást elszenvedőkre (%)	29
13. ábra: A szülők munkahelyről való elbocsátásának hatása a bántalmazást elszenvedőkre (%)	30
14. ábra: A család súlyos anyagi veszteségének hatása a bántalmazást elszenvedőkre (%)	30

6. táblázat: A bántalmazást elszenvedők átlagolt elégedettségi szintjei (1-5 terjedő skála)	31
15. ábra: A bántalmazást elszenvedők átlagolt elégedettségi szintjei (1-5)	32
7. táblázat: Bántalmazottakkal készített mélyinterjúk összetétele – az interjúalanyok jellemzői I.	34
8. táblázat: Bántalmazottakkal készített mélyinterjúk összetétele – az interjúalanyok jellemzői II.	35